

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÜZMÜVELŐDÉSI SZÖVETSÉG
IRODALMI ÉS KULTURÁLIS SZEMLEJE
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942. március

XI. évf. 3. szám

DR. VUKOVICH GERGELY: A bácskai bunyevácok helyzete a megszállás alatt	95
BÁLINT SÁNDOR: A magyar népelet Szent István idejében	98
BERÉNYI JÁNOS: Távolról távolba (vers), Csüggedők hité- nek ébresztője (vers), Vig fűttyel, árván (vers)	105
ILKICS ISTVÁN: A délvidéki görögkeleti szerbek egyházi életéből	106
MAJTÉNYI MIHÁLY: Csecsetkáék szerencséje	111
KRISTÁLY ISTVÁN: Tört cserép... (vers)	117
CSUKA JÁNOS: A Katholikus egyház a megszállott Dél- vidéken	120
DUDÁS KÁLMÁN: Suhanó acélon (vers), Tél (vers)	124
LÉVAY ENDRE: Gyulafalvi dohányosok	126
CSUKA ZOLTÁN: Magyartárgyú délszláv népballadák	133
BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS: Dunántúli utazás (vers), Fel- hők (vers)	138

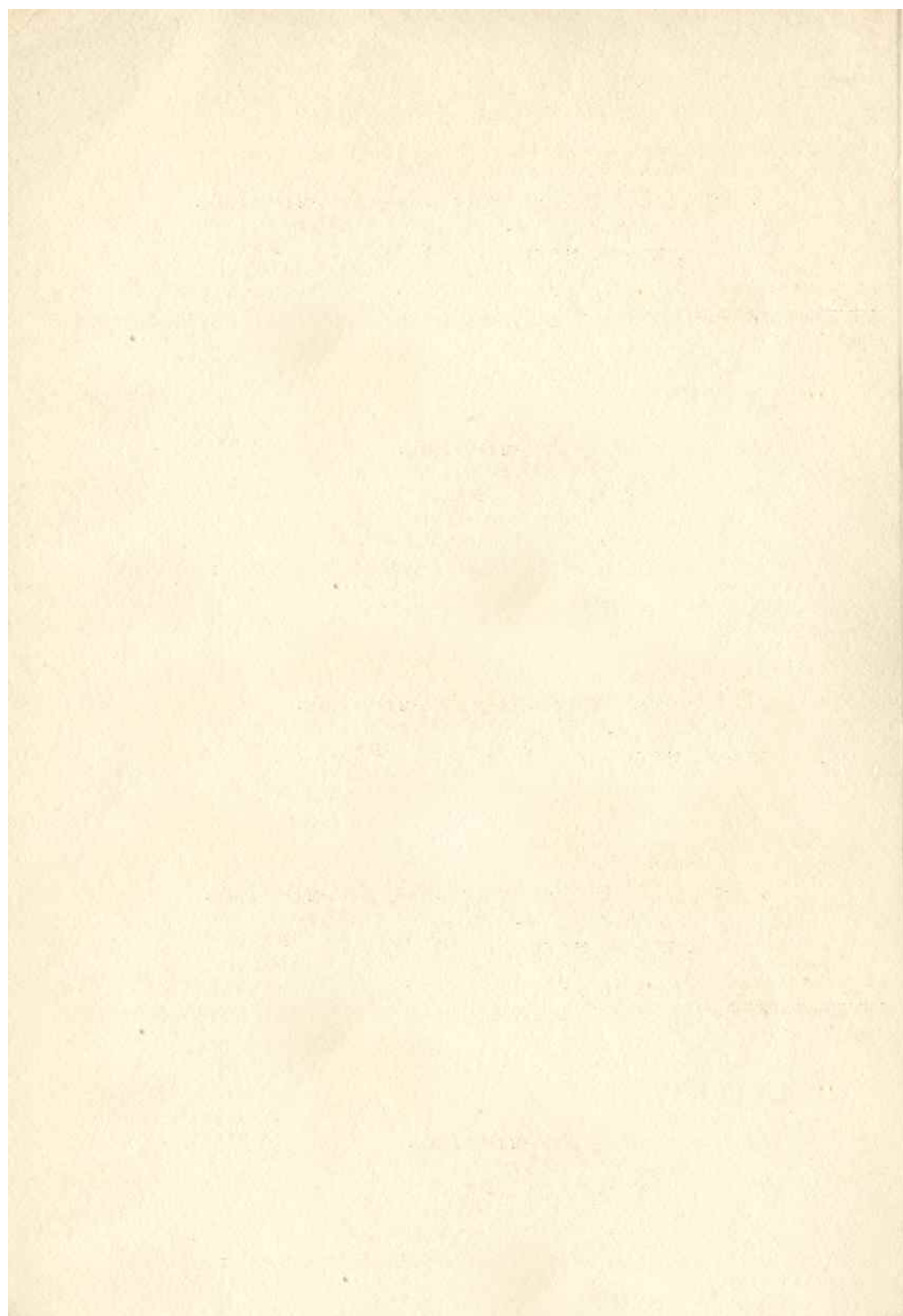
IRODALMI SZEMLE:

CSUKA ZOLTÁN: Gergely Pál: Székelyföld mindig zöld;
Gombos György: A bukovinai székelyek hazatelepítése —
újabb tennivalók; Bárdosi Németh János: Szegény ország;
Bözödi György: Nyugtalan pásztorok.

Megjelenik havonta
Egyes szám ára 2.— P.
Előfizetés egész évre 24.— P.
félévre 12.— P.

Szerkesztőség: ZOMBOR
Budapesti szerkesztőség:
Csuka Zoltán,
Budapest, VII. Baross-tér 15

A bácskai bunyevácok helyzete a megszállás alatt

Amikor a bunyevácokról és sokácokról esik szó, önkéntelenül is felmerül a kérdés, mi az eredetük, vajjon van-e közülük azon szláv néphez, amelyet a honfoglaló magyarok a Kárpátokon való bejövetelük alkalmával itt találtak s akikről Anonymus feljegyezte: „Sclavi vero habitantes terrae audientes adventum eorum (Hungarorum) sua sponte se Almo duci subiugaverunt“, honnan elnevezésük, s a föld mely részét vallják ősi hazájuknak!?

Történetileg megállapított tény, hogy a bunyevác-sokácágnak sem faji, sem népi kapcsolatai a honfoglalás idején a Kárpátok tövén élő szlávsággal nem voltak. Azok északról telepedtek le az általuk lakott területekre, míg a bunyevácok ősei délen: Dalmáciában és Hercegovinának Dalmáciával határos részein keresendők. Ezt igazolja az a tény, hogy már 602-ben résztvettek Iván Konstantinápoly pátriárka és Nagy Gergely, majd I., II. és III. Bonifác pápa közt lezajlott választási harcban.

A „bunyevác“ elnevezés egyesek szerint helyrajzi eredetű, amennyiben „Buna“ (Mosztár környéki) folyócskától vélik származtatni, míg mások szerint vallási eredetre vall. Iván konstantinápolyi pátriárka ugyanis a maga részére követelte a püspöki primátusi jog elismerését a római püspökkel, pápával szemben, s ennek keresztülvitele érdekében elrendelte a saját patriárkátusa területén lévő szláv államokban élő lakosságnak a leszavaztatását. E szavazás eredményeképpen a katolikus szlávok a római püspökre, III. Bonifác pápára adták le szavazatukat, s így ezeket Bonifáciáknak nevezték el, amiből idők folyamán kialakult a „Bunyevác“ elnevezés,* amit hihetővé tesz a bunyevácok mély vallásos érzülete.

A „sokác“ elnevezés viszont vagy onnan eredhet, hogy a szomszédságukban élő népektől eltérően egész kezükkel: „šakom“ (marokkal) vetettek keresztet, amiből a „šakci“ szó származott, majd ebből az idők folyamán kialakult a „šokci“ = sokácok elnevezés. Egy másik hagyomány szerint, amikor a török hódítás és elnyomás elől — ahová eredetük visszavezethető — egy magyar hajós tömegesen szállította át őket a Száván Szlavóniába, s megtelvén a komp, odakiáltotta: „sok az már“, amiből idővel kialakult a „sokác“ elnevezés.

A bunyevácok értelmes, józan, rendszerető, mélyen vallásos nép; jellemileg nyílt, határozott, kiegyensúlyozott és mások irá-

*) Nédics ferencrendi szerzetes szerint.

nyában tisztelettudó, főként pedig törvénytisztelő és a hagyományokhoz erősen ragaszkodó konzervatív elem. Különös vonása a nagymérvű vendégszeretet, amiről Bácskában legendákat mesélnek; jó lelkületű és legkevésbé is bosszuálló avagy istenkáromló nép. Jó és megbízható munkások, szorgalmas, a korral haladó gazdák, amiről mintaszerű tanyáikon vezetett gazdaságaik tanúskodnak. — A sokácok ugyanazon nyelven beszélnek, mint a bunyevácok, de hanghordozásuk kissé eltérő, nemkülönben viseletük, a hagyományokhoz viszont szintén ragaszkodó, vallásos nép. Kulturájuk azonban már nem áll azon a fokon, mint a bunyevácoké, ami gyengébb anyagi helyzetükben leli magyarázatát.

A bunyevácoknak Bácskába való költözése hiteles történeti adatok szerint 1686—87-ben történt, amikor ferencrendi szerzetesek, mint lelki vezetőik irányítása mellett mintegy másfélszázezren hagyták ott őshazájukat: Dalmáciát és Hercegovinát. Elköltözésük előtt a császártól engedélyt kértek a letelepedésre, s egyben kötelezték magukat, hogy belépve a hadseregbe, minden erejükkel harcolni fognak a török ellen. A letelepedés tényleg megtörtént Szegeden, Baján, Szabadkán és Zomborban, Vidákovich György és Markovich Duján vezetése alatt.

Hogy mennyire teljesítették a bunyevácok hazafiúi kötelességüket az országhatárok védelmében, fényesen igazolja Lamberg jelentése 1702-ből, mely szerint: „azok a szabadkaiak és zomboriak hagyassanak meg a nekik ajándékol juttatott birtokukban, mint végzett szolgálataik elismerése és érdeme fejében, amit ezen területek elfoglalása körül szereztek.“ 1701-ben szintén említést tesz Lamberg a bunyevácokról, akiknek különösen rendkívül nagy szolgálatait emeli ki a török háborúban, majd hangoztatja a Szeged és Dunaközi területek felszabadítása és a rabságból való megszabadítás terén szerzett érdemeiket.

A bunyevácság tehát már a török elleni küzdelemben kivette részét, mindjárt a magyar haza területére való letelepedése után, a magyar föld védelmében, s egyben bizonyítékát adta hűségének és hazafiúi áldozatkészségének. Amidőn pedig 1848-ban a felkelő sereg a szerb Vajdaság felállítására érdekében súlyos gondokat és véres napokat szerzett a magyar népnek, ezekben a nehéz, sorsdöntő napokban ismét a bunyevácság volt az, amely a magyar haza iránti hűségének és a magyar nép iránti odaadó szeretetének kifejezésekké a magyar testvér mellé állt, s vele osztotta meg sorsát a létért és szabadságért vívott nehéz harcokban, nem hagyván cserben azt a magyar nemzetet, amely őt keblére ölelte és hazát adott neki.

A bunyevácok ősei több mint 1300 évvel ezelőtt vették fel a kereszténységet, mert Nagy Gergely pápa idejében már keresztények voltak. Amikor Bácska szerb impérium alá került, leginkább

mi bunyevácok éreztük annak nyomasztó súlyát, mert egy új, nekünk idegen világba kényszerítettek bennünket, amely erkölcsileg, lelkileg, vallásilag és világnézetileg tőlünk teljesen elütő volt. A nyugati kultúra és a kereszténység szellemében nevelődtünk, s most a Balkán erkölcsével, Bizánc romlott és minden erkölcsi értéket lábbal taposó mentalitásával találtuk magunkat szemben, amibe beletörödni semmiképen sem tudtunk. Más volt felfogásunk az erkölcsről, tisztességről, lényegesen más volt a lelki alkatunk és szellemi felvevő képességünk; minnél tovább éltünk ott, annál nagyobb lett köztünk és Belgrád között az ellentét és annál inkább éreztük azt az űrt, ami bennünket eszmeileg és lelkileg elválaszt.

Pozitív, aktaszzerű bizonyítékaink vannak arról, hogy a belgrádi kormányrendszer a szerb ultranacionalista és hegemonista irányzat vezetőivel karöltve politikai hitvallásává tette a bunyevátság visszatérítését a szerb-pravoszláv egyház kötelékébe. Azt állították ugyanis, hogy a bunyevácok egykor pravoszláv-szerbek voltak, s a szerb etnologusok különféle irodalmi és egyéb folyóiratokban, sőt ezen célú szolgáló könyvekben igyekeztek ezt az állítást hirdetni és bizonyítani, de szerencsére eredménytelenül. A belgrádi politikai körök azonban nagy tévedésben voltak, mert egyrészt nem ismerték a bunyevátság és sokátság vallásos érzületét, másrészt figyelmen kívül hagyták ezeknek a magyarsághoz való majdnem három évszázados érzelmi és lelki kapcsolatait. Pedig azok sokkal mélyebbek és erősebbek voltak, semmint azokat holmi nyílt, avagy titkos rendeletekkel, erőszakkal, avagy ígéretekkel ki lehetett volna törölni lelkükből. Így történt, hogy a 23 éves szerb elnyomás alatt a bunyevátság és sokátság a legnyitabban és a leghatározottabban mert fellépni és szembeszállni a szerb hegemonista és imperialista törekvésekkel szemben és az első naptól kezdve, egészen a felszabadulásig a legerősebb ellenzékét képviselte.

Ilyen reménytelen helyzetben, a lehető legrosszabb kilátásokkal, amikor veszélyben voltak erkölcsi, faji és kulturális értékeink, döntenünk kellett: Bizánc, vagy Nyugat. S mi — mi sem természetesebb, — a világosságot, a keresztény Nyugatot választottuk, s ebben a létért, erkölcsért, becsületért és keresztény világnézetért folyó harcban találkoztunk a horvátokkal, akikhez a fajiságon kívül, a kultúra és vallás azonossága is kötött. Ösztönyszerűen odafordultunk, ahol segítséget reméltünk, Belgrád nyers és szellem nélküli egyeduralma ellen. Tudtuk ugyanis, hogy a horvát kérdés Jugoszlávia Achilles-sarka, amelyen halálosan megsebezhető, s ezen sejtelmünkben nem is csalódtunk, mert az összeomlás sokkal gyorsabban és előbb következett be, mint reméltük. Összeomlott, mert nem nyugodott erkölcsi alapokon és mert nem

a szellem és az erkölcs, hanem csak a nyers erőszak tartotta az amúgyis mesterséges tákolmányt.

A bunyevátság lelkileg és érzelmileg annyira összeforrt az ugyanazon területen élő magyarsággal, — szokásaik azonos jellegűek, az életről alkotott véleményük teljesen egyező, — úgyhogy ugyanolyan lelkivilágban éltek. Szinte nem lehetett határt vonni, hol végződik a magyarság és hol kezdődik a bunyevátság, ami viszont erős záloga annak, hogy ezen mély és mindkét nép lelkében gyökerező kapcsolatok soha és senki által ki nem törölhetők. Sőt azok idők folyamán csak mélyülni és erősödni fognak, mert a sorsközösség azonossága és az egymásrautaltság ténye életszükségletté vált, amelynek ápolása a jövőben meghozza a kívánt eredményt: a magyar-bunyevác testvérnép lelki egységét.

Dr. Vukovich Gergely

A magyar népélet Szent István idejében

Első, szent királyunknak évről-évre való megünneplésében, a róla való emlékezésben eszünkbe jut országának népe is és szívesen kérdezzük: hogyan élt a magyarság az ő idejében?

Az egykorú magyar népéletéről természetesen közvetlen leírásaink nincsenek, de más célzattal készült följegyzésekből, legendákból, törvények szövegéből, az ásatások emlékeiből, a rokon népek és főleg a mai magyar népélet bizonyos hasonlóságaiából, annyi kiváló magyar tudós érdeméből mégis színes képet rajzolhatunk Szent István egykorú népéről.

A Szent István-korabeli magyarságot a társadalmi osztálykülönbségek ellenére is egységes és azonos, a mai népkultúrára emlékeztető műveltség fűzte össze és tette erőssé, magabizóvá. Ez a közösségi szellem, a nomádok jellegzetes népi fegyelme és szolidaritizmusa voltaképpen a keresztény felebaráti szeretet közösségképző szellemének útját készítette elő. Pogány vallásunk samanisztikus szellemvilága, tisztult erkölcstana, derengő egyistenhite szintén fogékonyra tette a magyar népleket a kereszténység befogadására. Ma már tudjuk, hogy ősi műveltségünket a kereszténység nem nyelte el nyomtalanul. Szent István örök nagysága éppen abban rejlik, hogy országát, népét a kereszténységben is meg tudta magyarnak őrizni.

Szent István népének atyja, olyan, mint a családfő gyermekei között. Nemzete iránt való szeretete, lelkéért való aggodása, jövőjéért való gondja a patriarkális társadalmak kemény, parancsoló szellemében nyilatkozik meg. Mintha az Írás szavát szolgálná: ne lássanak fiaid mosolyogni.

Ismeretes Szent István rendelkezése, hogy minden tíz falunak templomot kell építenie, amelyhez adjanak két telket, ugyanannyi szolgálával, lóval és igavonóval, hat ökörrel, két tehénnel, harminc aprójószággal. Ezek a faluk természetesen ebben az időben még folyton mozogtak, a legeltetéssel állandóan változtatták helyüket. A templom azonban hamarosan telepítő erőt is sugárzott magából, amikor a hetedik napon, az Úr szent napján az isteni szolgálatra összejöttek a hívek: egyúttal vásárt is tartottak, kicserélték javaikat, a távolabb élők találkoztak egymással, a templom körül pedig hivatalviselők és mesteremberek telepedtek le.

Szent István szigorúan bünteti azokat, akik megszegik az Úr napjának tiszteletét és nyugalmát. A papoknak, ispánoknak meghagyja, ha valakit vasárnap ökörrel, vagy lóval meglátnak dolgozni, vegyék el tőle. Mindenkinek el kell mennie a templomba, kivéve a háztűzörzőket. Ebben a rendelkezésben a tűznek, mint az élet jelképének ősi tisztelete jut hallgatólagos elismerésre. Ha valaki kellő ok nélkül elmarad az isteni szolgálatról, azt vagy megverik, vagy megnyírják. A nyírásnak a megszegyenítésen túl mágikus háttere is van: primitív felfogás szerint az idegen kézbe került hajszálat gazdája megrontására lehet fölhasználni. Minthogy a templom Isten háza, illendően is kell ott viselkedni. A szent király elrendeli, hogy meg kell büntetni, aki mise alatt zajong, vagy nem ügyel a szent tanításra, vagy másokat fecsegésével háborgat. És pedig az előkelőket megszegyenítésül ki kell az egyházból vezetni, a közönséges embereket pedig a templom pitvarában meg kell verni és nyírni.

Természetesen a magyarság lassan hajtotta fejét Krisztus gyönyörűséges igájába. Szilaj erkölcei nehezen szelídültek meg. Szent István ószövetségi kérlelhetetlenséggel bünteti az önbíráskodás minden fajtát, így a párbajt és a gyilkosságot. A bűnösre szigorú vezeklést ró. Szigorúan bünteti a nők elrablását is. A nő bárki másé lehet, csak a rablóé nem. A rabló pedig kiátkozva örökké házasság reménye nélkül éljen. Ebből az ószövetségtől ihletett rendelkezésből az tűnik ki, hogy gyermekének sorsa egyedül csak a szülő kezében van. A nőrablás szokása különben még pogánykori hagyományokra, nomád virtuskodásra megy vissza.

A pásztornépek a javakat közösségi tulajdonnak érzik, az egyéni birtoklás szokatlan előttük. A kalandozásokban is megszokták az erősebb jogán alapuló zsákmányszerzést. Szent István

tehát a magántulajdon érdekében a lopás és rablás ellen szigorú törvényeket kénytelen hozni.

A papság, a szerzeteseket nem számítva, ebben az időben még nem élt coelibátusban, joga volt megnősülni. Eltartására Szent István tizedet rendelt.

Szent István szigorúan föllép a javasok, boszorkányok ellen is, bizonyára azért, mert bennük látta a régi pogány hagyomány legszívósabb képviselőit. Ezért elrendeli, hogy ha ilyen személy találkozik, vezessék a paphoz, aki oktassa a hitben és böjtöltesse. A böjtölésben tisztult lélek majd fogékonnyá válik az új igazság befogadására. Ha másodízben is bűbájosságban találják, ismét böjtölgjön, de most már mellére, homlokára és lapockái közé süszenek jelet az egyház tüzes kulcsával. Ha újra visszaesik, adják át a világi bírának.

Az ősi pogány vallási hagyományokat természetesen nem lehetett máról-holnapra a magyarság lelkéből kiirtani. Az Egyház tapintatát, főleg Szent Gellért bölcsességét mutatja, hogy a használható pogány kereteket, neveket sokszor megtartották, átvették a keresztény gyakorlatba is, de már krisztusi tartalmat öntöttek beléjük. Így átvették a pogány hitrendszerből az Isten, búcsú, bocsátani, a szentet jelentő eg y, áldani, stb. szavakat, továbbá Szűz Máriának Boldogasszony nevé is. Szent Gellért legendája szerint „Krisztus anyjának tulajdon neve a magyarok nemzetségében ki nem mondatik, hanem csak mondatik: Asszonynak.“ Ebben alkalmasint még a primitív népek névmágiája, azaz a fenséges, hatalmas személyiségek igazi nevének szorongó tiszteletből való elhallgatása érvényesül. Ismeretes, hogy az ószövetségi zsidók Isten nevét, a leigázott népek pedig Attila igazi nevét nem merték kiejteni, csak körülírással kifejezni. Így lehetett ez ekkor még Mária nevével is.

A kereszténységnek természetesen gondja volt arra, hogy az alkalmas pogány szokásokat átmentesítse. Különösen jellemző a pogány halottkultusszal kapcsolatos képzetek gondos átalakítása. A pogány magyar felfogás szerint életünk nem szűnik meg a halál után. A másvilágon is éppen úgy él a halott: eszik, iszik, vadászik, mint itt a földön. A hazajáró lélek távoltartására ellátják a halottat mindazzal (étel, fegyver, ló, kutya, szolga stb.), amire odaát szüksége lehet. Erről az ásatások egykorú leletei is meggyőznek bennünket. A Szent István-korabeli kereszténység rajta volt, hogy a rabszolgaság megszűnjék. Iparkodott tehát azt a barbár temetési szokást is megszüntetni, hogy a rabszolgát megöljék és elhalt urával együtt eltemessék. Ezért sürgette, hogy Istennek tetsző cselekedet, ha valaki lelkének üdvösségéért szolgáját fel szabadítja. Az ilyen szabadosoknak, másképpen dusnokoknak, tor-

lőknek kötelességük volt urukról keresztény módon imádsággal, alamizsnával, halotti torral megemlékezni.

* * *

A magyarság mint keleti nép a külső megjelenésre mindig sokat adott. Öltözete, ékszere, fegyverzete nemcsak a célnak felelt meg, hanem szemre is tetszetős volt. A férfiruha díszítésében nagy szerepe volt a mágikus eredetű prémnek és tollnak. A vászonruhát asszonyaik szőtték, a felsőruha szövetét pedig idegen kalmároktól vették, de bizonyára az állati bőrből készült ruhaneműeket: mentét, suját, szürféléket sem vetették meg. Ruhájuk emlékeztetett pásztorainknak célszerűségében is festői, könnyű viseletére. A férfiak hajukat kopaszra nyírták, de hosszú üstököt eresztettek és ezt a fül körül aranyból, ezüsből, vagy bronzból készült hajszorítóba fogták. Gyűrűt, nyakláncféléket is hordtak, ami talán amulett gyanánt is szolgált. Tudjuk, hogy az ősi magyar ötvösművesség milyen magas művészi színvonalon állott, technikáját a nyugat is eltanulta.

A női viselet finomságáról néhány lelet tanuskodik. A nők öltözködésében az önellátás elve valószínűleg jobban érvényesült, mint a férfiakéban, hiszen tudjuk, hogy még Gizella királyné is természetesnek találta a kézimunkát: a szövést, himzést. Ékszereik, gyöngyeik természetes a vagyoni állapotot, a társadalmi rangot is kifejezték. Mindkét nem lábbelijéül a csizma, vagy bocskor szolgált.

A magyarság egyrésze még a szent király idejében is sátrak alatt élt. Ezt állattenyésztő életmódja hozta magával, amely állandó helyváltoztatást tett szükségessé. Őseink sátorlakása azonban nem volt valami rögtönzött, a mai cserkész-, cigánysátorra emlékeztető alkotmány. Az egykorú magyarság sátrára az ásatásokból és ázsiai nomád rokonaik jurtájából következtethetünk. Mérete különböző volt. Átmérője 3—10, magassága 2—5 méter között ingadozott. Alsórésze henger formájú, tetőzete pedig félgömb, vagy kúpalakú. Az egészet gyorsan szétszedhető faváz tartotta össze. A sátor borító anyaga gyékényből és nemezsből készült. Közepén volt a tűzhely, amely egyúttal a családi életnek is jelképe.

Az egykorú magyar sírok tanúsága szerint a magyarság ismerte azonban a tapasztott sövényfalat is, ami arra utal, hogy állandóbb jellegű házformák építéséhez is értett, sőt a nádépítés sem volt előtte ismeretlen. Csak így érthető Szent István törvényeinek az a rendelkezése, amely szigorúan bünteti azt, aki másnak házát tűzzel elpusztítja. Ezeket az építésformákat népünk egyébként napjainkig megőrizte. A sátrakhoz valószínűleg az állattenyésztő törökös réteg ragaszkodott, míg a halászó finn-ugor

jellegű magyarság sövény-, illetőleg nádfalas házban lakott. Természetes dolog azonban, hogy a kereszténység fölvételével, a nomád életforma szelídülésével állandóbb jellegű lakóhelyet is építettünk. Kétségtelen, hogy sok szerkezeti elemet, elnevezést vetünk át a környező népektől, a magyar háztípust mégsem lehet kizárólag az idegen mintákkal megmagyarázni, mert alakításában törzsökös magyar hajléképítő hagyományok és igények is közrejátszottak. Maga a ház ősi finnugor szó, nem pedig német jövevény. Ennek az állandó jellegű magyar háznak legkezdetlegesebb formája a földház, putri volt, azonban őseink még sokáig szívesebben laktak a szellős, tiszta sátorban.

A Szent István-korabeli magyar hajléknak bútorzata még alig volt. Legföljebb néhány alacsony szék, padka, polc, akasztóul szolgáló faszög került benne, de a szőnyegek, állati bőrök, színes ruhák, eszközök tarka egyvelege mégis otthonossá tette. Őseink lakóhelye az akkori egyszerűbb életformának megfelelően valószínűleg egyszatú volt, azaz egy helyiségből állt.

A magyarság táplálkozása ebben az időben még sokat megőrzött a régi nomád élet hagyományos eledeleiből. Ismerte a kölest, amely évezredekken keresztül egyik legfőbb táplálékuk volt. Éppen csak az utolsó évszázadban vált mind ritkábbá a magyar konyhán. Különféleképpen készítették, kenyér is készült belőle. Priskos rétort Attila udvarában ilyenekkel kínálták meg, Szent István idejében is éltek. A kölest külűben, vagy mozsárban törték lisztté.

A magyar nemzet már vándorlásai során megismerkedett a búzával is. Szent István idejében még nem foglalkoztak földműveléssel, szolgák és asszonyok annyit termesztettek, amennyi a közvetlen fogyasztásra kellett. A gabona őrlése kézimalmon történt. Szent Gellért legendájából ismeretes a kézimalmot hajtó, dalolgotó szolgáló, aki éjszakának évadján őrli gazdájának búzáját. A kézi malom egy szilárdan álló, kerek, tálszerűen öblösödő terméskőből és egy beleillő, forgatható kerek kőlapból áll. Manapság már csak sóőrlésre használják imitt-amott.

A kenyérsütés Szent István idejében kétféleképpen történt. Mint az ásatásokból kitűnik, még ismerték és használták a nomád népek sütőharangját, amely agyagból készült, nem volt nehéz, tehát útjaikon könnyen magukkal hordhatták. Voltaképpen ebből a sütőharangból fejlődött ki a nagyobb méretű, állandó jellegű, helyhez kötött életemet jelző kemence is. A kenyér különben az Oltáriszentség keresztény misztériuma következtében nagy tiszteletben kezd részesülni. A hívek az egyházat kenyérrel is meg szokták ajándékozni.

A kenyérhez valót elsősorban az állattenyésztés adta. A magyar pásztorélet több ilyen étel emlékezetét tartotta fenn szinte napjainkig. A húst nyárson sütötték. Az ősi áldozatjellegű, kultikus célzatú lóhúsevés a kereszténység kemény föllépése következtében lassan-lassan megszűnik és vele együtt az erjesztett lótejnek, a kumisznak élvezete is. A nyereg alatt puhított hús menedemondája egykorú szemtanúk félreértéséből keletkezett. Eleink a ló hátára a nyereg alá nyers húst tettek, hogy a surlódást, a ló bőrének feltörését csökkentsék. Az ilyen hús megevéseire azonban soha sem került sor.

Részben a magyarság sportszenvédelmével, részben pedig a vadak bőségével magyarázható a vadhús: bölény, vaddisznó, szarvas, madár stb. fogyasztása. Szent Imre is vaddisznó-vadászaton veszttette el életét.

Fontos táplálék volt a hal is. A magyarság éppen olyan vidékeken települt meg, ahol az ősi állattenyésztést és halászatot folytathatta. A halászat a kereszténységgel új jelentőséghez jutott, mert a hal bőjtös eledellé vált.

Kapósak voltak a tej és termékei is, a vaj, író, aludttej és a tarhó (yoghurt), ez utóbbit népünknel sokfelé ősi soron ismerik.

A növényi eredetű táplálékokra már csak az új vallás szigorú bőjtji fegyelme miatt is nagy szükség volt. Ismerik természetesen a gyümölcsöt is. A Zobor-hegyen a legenda szerint Szent Zóárd remete a nagybőjtöt negyven szem dióval bőjtöli át.

Az étkezés minden valószínűség szerint a földön, vagy egészen alacsony asztalszéken történt, ahogy ezt parasztságunknál ma is sokfelé látjuk. Az edények agyagból készültek. A gazdagabbak azonban a drága ötvösremekeket sem vetették meg. Az evőeszköz meglehetősen ismeretlen, a tálba kézzel nyulkáltak. A kanál fából készült, a kést azonban vasból kovácsolták.

A megtérő magyarságnak itala a víz, amely lakóhelyének megválasztásánál is szerepet játszott. Őseinknek pogány vízkultuszát a vízszenteléssel a kereszténység is jóváhagyta. Nem vetette meg természetesen a bort sem, amellyel már vándorlásai során megismerkedett. A kereszténység a borfogyasztásnak is bizonyos kultikus jelleget biztosított.

Az ünnepélyes lakomákat áldomásnak, tornak nevezték. Ennek nyomaival népünknel ma is találkozunk. Ilyenkor természetesen éneklésre, táncra, kultikus szertartásokra is sor került. A regősök énekelve adták elő a hősök nevében a régi eseményeket, a viselt nagy dolgokat: a nemzeti lélek kezd bennük önmagára, hivatására eszmélni. Ismeretes hangszerek voltak a sámánkori dob, a Lehel-mondából ismert kürt, a leletekből előkerült síp, stb.

A magyar népzene még napjainkig is gazdag ázsiai hagyományt őrzött meg. Bizonyos, hogy a Szent István-korabeli magyar zene jellege még közelebb állott a pogány kelethez, mint a keresztény nyugathoz.

Egykorú költészetünkben sajnos csak közvetett ismereteink vannak. Tudjuk, hogy az említett búzaörlő szolgáló nótával űzi el az egyhangú munka unalmát. Szent Gellértet megragadja a *symphonia Ungarorum* sejtelmes, idegenszerű varázsa. Ettől a véletlen följegyzéstől függetlenül is bizonyos, hogy a magyarságnak gazdag költészete volt. Hasonlatos a mai népköltészethez, amelynek legjellemzőbb vonása, hogy iratlan, hallomás útján szájról-szájra terjed. Nem volt szükség a lejegyzésre, megőrzítésre, jóllehet népünk ismerte a rovásírást, hiszen főnnyaradásáról a hivatalos énekesrendek is gondoskodtak. Ez a személynél előadásban folyton újjászülető költészet a nemzet egyetemes szellemi kincse volt, élményszerűségében hatalmas közösségi erőt is képviselt. Jó okunk van föltételezni, hogy népünk ismerte Attilának, Árpád nemzetségének nemzeti mítosszá finomult hagyományait: a turul madár, vérszerződés, honszerzés mondáit, amelyekhez hamarosan keresztény legendák is csatlakoztak. Pogány varázseinekeink, mitikus szokásaink kereszténnyé szelídült emléke és bizonyossága a regölés.

Szent István uralkodása a magyarság életének átmeneti korszaka volt. Régi nomád életmódját kezdi fölváltani a helyhezkött életforma. Évszázados pogány műveltségét a keresztény kultúra próbálja megszentelni. A kereszténység fölvétele, azaz nemzetünk szellemi honfoglalása Európában izgalmas feszültséggel, az ellentétek nemes küzdelmével járt, amely népünk egykorú életén is meglátszik. A harc később a két világgép összehangolásával végződik, ami egyrészt a kereszténység böics megértését, másfelől pedig a magyarság szellemi fogékonyságát bizonyítja.

Bálint Sándor

Távolról távolba

Ahol most vagy: az emlékek hűs taván
a csintalan kis habok úgy-e kékek,
kéken hull rájuk minden szikra, melyben
emlék-korommá százszor is elégek?
S ha mást se suttoysz, csak azt hogy messze, messze,
messze a régi part, ahonnan most már
remény-nógatva sírni sem szabad, —
de egy halálra elszánt gyáva hős
szívén egy piros rüggyel úgy-e mégis
átussza ezt a kék tavat?

BERÉNYI JÁNOS

Csüggedők hitének ébresztője

Még bánya minden: kétség, förtelem,
bukás és romlás, fény és céltalanság:
kohókkal pörbe szálló jégverem.
Még vannak néma ki nem rügylet barkák,
s tájak, amerre szállni még badarság.

Még vannak vadak, kiket büvölet
szelid pórásra nem kötött cselédnek,
még ezer arasz mérhet száz ölet
minden kis percben. S nem tudod: mi véd meg
a gyásztól, melynek gyertyái sem égnek.

Még bánya minden fájdalom, malaszt,
még bűn a felhő, melynek szívárványa
alszik s magából ivet nem szalaszt
a föld felé, hogy pántlikás csodája
a sárnak legyen égi koronája.

Zavarban, zajban még mi szendereg,
s mi robban még a bombarobbanásban?
Még nem tudod: ha meghal száz gyerek, —
mi sors fogamzik ennyi pusztulásban,
s mért kell még hinned új föltámadásban?

BERÉNYI JÁNOS

Víg füttyel, árván

Akár vérben, akár csak könnyben
— nyári láz kérje vagy téli fagy —
ideje volna elszavalni mindent,
ami már voltál s még ami vagy,
a sok alkus érzés pénzében leolvasni
utolsó fillérig a neved
s megvásárolni a titok megfejtését,
hogy az első árva estén
mi zokog majd bennünk s mi nevet
Jó volna már elindulni tovább,
elvenni a kertet a sok virágtól,
megtisztulni a tisztaságtól,
elfásulni az izgató csodáktól,
elszomorodni valami új örömtől,
meghalni egy új élet fájdalomában,
egy kortyot kérni az édes italból,
amit már fanyar ősznek dicsér a
kegyelmes lelki szüret,
és utána
a szegény legények sorsával rongyosan
és üresen, víg füttyel neki vágni
a nagy világnak nélkülöd.

BERÉNYI JÁNOS

A délvidéki görögkeleti szerbek egyházi életéből

Hazánk déli részén már éltek görög-keleti szerbek jóval 1689 előtt is. amikor Csarnojevics Arzén pátriárka vezetése alatt lefolyt a nagy bevándorlás a Balkán-félsziget közepéről, a szerb nemzeti államból, amely a XV. században végleg összeomlott.

Ezt a tényt bizonyítják régi bácskai görög-keleti szerb kolostorok Kovilyban és Bogyánban. A kovilyi kolostor, nem meszsze a hasonló nevű községtől, a hagyományok szerint Szent Száva, a bogyáni pedig egy kereskedő kegyes alapítványa volt és még Mátyás király idejében épült.

A XVI. században, de főleg a mohácsi csata után a történelem délvidéki görög-keleti szerb püspököt említ előbb szegedi, majd ujvidéki székhellyel. Különböző, máig megőrzött történelmi feljegyzések szerint ezen a területen a szerbek nagy bevándorlásig nyolc görög-keleti szerb püspök volt, akik az itteni görög-

keleti szerbek vallási élete fölött őrkdtek. Hogy milyen volt egyházi életük külső kánoni szervezete, arranézve semmi határozott megállapítást nem tehetünk. Azt azonban mindenképpen föltelezhethetjük, hogy itt nem volt semmiféle keleti autokefális egyház, hogy itt szórványok voltak és a püspökök vagy a konstantinápolyi, vagy a pétyi pátriárka fennhatósága alatt állottak.

A szerbek nagy bevándorlása után már egy sokkal rendezettebb egyházi élet veszi kezdetét ezen a viléken, amely a magyar állam törvényeinek keretén belül és a keleti orthodox egyház szabályai szerint szépen fejlődött és keresztül ment a politikai, társadalmi és kulturális megnyilatkozások minden fázisán.

Abban a törekvésben, hogy egyházi és vallási életüket kifejlesszék, a délvidéki szerbeknek sok mindenre kellett tekintettel lenniök. Ők magukkal hozták erre a vidékre régi hazájukból vallásuk sértetlen alapelveit, amelyek kifejezésre jutottak különböző egyházi intézményeikben és népi hagyományaikban, valamint szokásaikban. Egészen természetes tehát, hogy ebben a tekintetben egy konzervatív álláspontra helyezkedtek, ami abban nyilvánult meg, hogy lelki életüknek ezeket a kincseit érintetlenül tovább vigyék. De ez már nem ment egészen símán. Az új környezetben ők egy addig ismeretlen államhatalommal, a római katolikus egyházzal és a magyar néppel kerültek érintkezésbe, amelynek egészen más etnografiai jellege, régi kulturája és történelmi múltja, valamint ezeken alapuló nemzeti élete volt. A politikai hatalomnak természeténél és történelmi tradíciójánál fogva éberén kellett őrkdni, hogy a jövevények ne zavarják meg a fennálló államjogi szervezetet; a római katolikus egyház képviselői hivatásuk tudatában óvatosságra kényszerültek, hogy a bevándoroltak, mint a keleti egyház hívei ne élvezhessenek szelesebb szabadságot, esetleg a katolikus egyház kárára, maga a nemzet pedig arra vigyázott, hogy az új telepések ne tegyenek kárt a magyar népi egyességben.

A történelmi események további során megerősítést nyert, hogy a jövevények együttélése e vidék őslakóival nem ment minden nehézség nélkül; de ezek a nehézségek sohasem éleződtek tragikus cselekményekig, kivéve egyes ritka eseteket, amelyek után a kölcsönös jóviszony újra helyreállt és a közös élet szép összhangban folyt tovább, úgy a köz-, mint a magánéletben. Ha ellentétekre került is sor magyarok és szerbek között, az nem annyira vallási és nemzetiségi eredetű volt, hanem inkább politikai. Ezeket az ellentéteket egy idegen kéz kívülről szította, hogy a szerbeket a maga céljainak szolgálatába állítsa.

A magyarok előzékenysége a szerbek iránt több alkalommal bizonyosságot nyert úgy a magyar államhatalom ténykedése, mint egyéni nemes megnyilatkozások révén. Az 1791. évi XXVII. t. c.

elismeri a görög-keleti szerbek vallásszabadságát Magyarországon. Ez azonban nem azt jelenti, hogy vallásszabadságuk csak akkor nyert elismerést, hanem ezzel a magyar állam a régi állapotot újból megerősítette. Az 1792. évi X. t. c. lehetővé teszi a szerbeknek, hogy hivatali állásokat foglaljanak el a magyar királyi udvari irodánál és a helytartótanácsnál, a metropolita és a megyéspüspökök pedig méltóságuknál fogva a magyar országgyűlés tagjai lettek, ahol szót emelhetek egyházuk és népük érdekében. Az 1848. évi XX. t. c. a görög-keleti egyháznak az ország többi egyházával egyenlő jogokat biztosít. Az 1885. évi VII. t. c. kimondja, hogy a pátriárka és a megyéspüspökök méltóságuk tartama alatt a főrendiház tagjai.

A városokban és falvakban a görög-keleti szerbeknek sohasem tiltották meg templomok építését így minden város és község, amelyben elegendő számú görög-keleti szerb letelepedett, hamarosan a nagy bevándorlás után szép, téglából épített és torronyal ékesített templomot emelt. Ezek a templomok többnyire a városok és falvak főterén épültek, a tereket és keresztutakat pedig kökeresztekkel díszítették. Mindez bizonyítéka a szerbek egyházuk iránti szeretetének és magyar részről figyelmesség az új polgártársak irányában.

Az egyház keretén belül felekezeti iskolák nyílnak, amelyek a görög-keleti vallás szellemében nevelik az ifjúságot istenfélelemre, hűségre a király és haza iránt, anyanyelvének szeretetére és a magyar nyelv lojális tiszteletbentartására és elsajátítására.

Érdemes megemlíteni itt Kállay Béninek, a kiváló magyar államférfinek egy figyelemreméltó gesztusát, 1865-ben. Ebben az évben Kállay 300 forintos alapítványt tett Magyarország szívében, Szentendrén, ahol a szerbség már kihalófélben volt, hogy az ottani szerb felekezeti iskolában, minden év végén az alapítványi összeg jövedelmének kétharmadával megjutalmaztassék az a tanuló, aki a szerb nyelvből legjobb előmenetelt tanúsítja, egyharmadával pedig az, aki a görög-keleti hittanban tünteti ki magát.

Az államjogi és társadalmi körülmények ilyen keretében fejlődött tovább a magyarországi szerbek egyházi élete, s ilyen szellemen rendeződött a görög-keleti szerb egyházi önkormányzat is. Az egyházi élet önkormányzata kezdetben nem volt kiegyensúlyozott. Az első időben meglehetősen zavartalanul működött, de később nagyon eltávolodott valódi rendeltetésétől. Viharos lefolyású elkeseredett harcra került sor a hierarchia, mint az egyháznak hivatásos szerve és a világi elemek között, akik kétségbevonták a hierarchia elődleges jogát és kötelességét az egyházi élet irányítására.

A görög-keleti szerb egyház önkormányzatát a magyar állam annak belső vallási és egyházi szükségleteinek fejlesztése céljá-

ból ismerte el. Az önkormányzatnak az egyház fejlesztése az evangélium szellemében volt a hivatása. Azonban éppen ellenkezőleg történt. A szerb nép vezetői áttértek a világi politikára. Az egyházi száorból, amelynek az volt a kötelessége, hogy apostoli buzgóságtól legyen áthatva a vallás iránt, a nemzeti parlamentnek egy változata alakult, amely a hierarchiát a maga alárendelt és felelős szervének tekintette. Hogy a fejlemények idáig juthattak, abban talán némileg hibás volt maga az államvezetés is, mert egy törvényével a görög-keleti egyház egységét két részre osztotta: szerb és román pravoszláv egyházra. Így aztán úgy az egyiknek, mint a másiknak szigorúan vett nemzeti jelleget adott, amelynek birtokában háttérbe szorultak a vallási és egyházi kérdések és előtérbe kerültek a nemzeti és politikai törekvések. Teljesen érthető, hogy a hierarchia az események ilyen valóságos alakulása folytán hivatásának tudatában kényszerülve volt fékezni az egyházi szábornak ilyen ténykedését, amelyben világi támadások valóságos áradata zúdult az egyház és ennek integrális tanítása és szervezete ellen.

Mindez odavezetett, hogy Masirevics Szamuil, a zombori születésű pátriárka kénytelen volt 1869-ben a karlócai egyházi szábort feloszlatni. A püspökök és a lelkészi kar tiltakozásuk jeléül, hogy elítélik a méltatlan világi elemek sértegetéseit, együttérzést vállalva a pátriárkával, elhagyták a szábort. A pátriárka a híveihez intézett 1869 július 10-i pásztorlevelében a következőképpen magyarázta eljárását: „Én olyan férfiakkal, akik a mi egyházunk szellemével teljesen ellentétes állást foglalnak el, tanácskozni és velük egyházam és népem ügyeit tárgyalni képtelen vagyok. És nemcsak, hogy ezt vallom, hanem ünnepélyesen kijelentem és kihirdetem (és ebben velem egy véleményen vannak püspöktestvéreim is), hogy mi olyan férfiakkal, akik nem vallják azt a hitet, amelyet a pravoszláv egyház vall, akik nem tisztelik a szent szertartásaikat, akik nem akarnak tudni egyházunk alkotmányáról és alapintézményéről, akik az egyházban és templomban uralkodni akarnak — hogy mi ilyen férfiakkal és általában olyan személyekkel, akik fiatalságuknál fogva nem rendelkeznek, semmiféle tapasztalatokkal egyházi és népi életünkben és maguk is tanácsra szorulnak, egyházi és népi ügyekben velük tanácskozni és együttműködni nem tudunk. Ez az én és püspökeim nyilatkozata.“

A délvidéki görög-keleti szerbek egyházi életének ilyen nehéz napjaiban a magyar kormány becsületesen támogatta a pap-ság indokolt álláspontját és a kánoni rendet az egyházban. Így, amikor a világháború előtt a viszony a hierarchia és a világi elemek között újra kieleződött, úgyhogy további együttműködésük lehetetlen volt, a magyar kormány a béke és rend érdekében 1912 júliusában az addig fennálló egyházi önkormányzati szerve-

zetet felfüggesztette és helyére a hierarchiával történt megállapodás után anélkül, hogy megsemmisítette volna az örkormányzatot, olyan alapot talált, amely megfelelt a pravoszláv egyház kánoni alapelveinek. Ez az állapot egészen a világháború befejezésig tartott.

A világháború után a délvidéki görög-keleti szerbek — a Horvátországban és Szlavóniában élő hitsorsosaikkal együtt — egyházi szervezetükkel a jugoszláv királyság fennhatósága alá kerültek. Az egyházi élet egészen az 1941. évig olyan mederben folyt, amely nem felelt meg e vidék régi szelemének és egyházi hagyományainak. Bárhogy tiltakoztak is egyes püspökök, Belgrádból végrehajtották a centralizációt úgy az önkormányzati szervezetet, mint a vagyoni állapotot illetően. A Délvidék visszatérésével az anyaországhoz, rendezni kell a görög-keleti szerbek egyházi életét, valláselvik és kánoni előírásaik megsértése nélkül. Természetesen figyelembe kell venni, hogy hazánkban a görög-keleti szerbeken kívül más görög-keleti vallásu nemzetiségek is élnek éspedig: románok, rutének, és szép számmal magyarok is. Ezért nem ismerhető el egyiknek sem kizárólagossági joga a görög-keleti egyházi élet irányítására. Sajátos kívánságaik elismerésével, a liturgiai nyelv eddigi használatának megtartásával és az egyházi vagyon meghagyásával az egyházi szervezetet az egyetemesség alapjaira kell helyezni, olyan keretbe tehát, amely Isten dicsőségét és a magyar haza boldogulását szolgálja.

Ilkics István
archimandrita

Január

*Libák lenn a befagyott Barán.
Oly kemény a lég s tiszta a világ,
és esteledve úgy megnő a fagy:
hoggy fejed fölött megfagy s ottmarad
a hang, ha kiáltanak a libák.*

DUDÁS KÁLMÁN

Csecsetkaék szerencséje

Pandur vigyázta a vármegyeházát a sárga víz partján. A kis folyó, mint önmagába visszatérő hurok, szigeteket pányvázott körül és szomorúfüzek bólogtak, helyeseltek örökké a vízparton — a kormánypárti képviselők is tanulhattak tőlük. Vagy olyanok voltak az ágak a víz tükrében, mint az akasztott ember.

A szelek vágatva jöttek északról és délről és megtorpan-
tak a város haatárában, az opovai cigányputrik vályogfalán
vagy délen a kálvária dombnál: stációról-stációra lopakodtak
előre óvatosan. Ha beszökött a kosava a nyílegyenes Écskai
uccába, a „Fekete medve” akasztott cégtáblája nyögve állta a
rohamot. „Egyszer úgyis a fejére esik valakinek ez a sild” —
aggodalmaskodott mögötte álló felesége felé Wéber úr, a Fe-
kete medve.

Éppen akkor ment arra vastag posztókabátban Csecsetka
Ferenc úr. Sietve lépkedett, szájában a cikoriás reggelikávé
keserű ízével — istenemre, az idei ősz már október elején be-
lemar a lábszárakba. Hogy rázza, kopogja az ablaktáblákat,
nézd, mintha bebocsátást kérne valami szépaszonyhoz . . .

Tán ettől a pajkos gondolattól lett vidámabb a járókelő,
aki most frissen szedte lábait a nagyhíd felé.

Úszó, fekete dereglyék színültig almákkal és szilvával, pő-
rén kitérték a hajósemer szegénységét. A nyitott kalibában a
hajó végén tarka dunyha cihája emberi test körvonalait raj-
zolta ki és maró füst szállt a szurtos kis tűzhelyről a híd felé.
A magasban összekeveredett a folyó kék párája és a csipős,
komisz füst. A sáros töltésen ugyanekkor káromkodva nógatta
lovait egy szerviánus.

Ilyen volt a város minden reggel. Annyi sok remény vetett
itt horgonyt: a vastagabb ereken kékhasú ezres bankók özön-
löttek a jelesebbek felé, másoknak vékonyabban szivárgott a
pánz — legtöbben mégis hasztalanul szidták az erőtlen hajszál-
csöveket, nem jött semmi azokból. Legfeljebb rézpénz, min-
dennapi krajcár. Krajcárcsörgés muzsikált Csecsetka úr fülébe
is — krajcár zene, amikor ő hirtelen jött gazdagságra vágyott.

Amikor a piaristák tornyában nyolcat vert az óra, egy
nagy sárga kapu elnyelte a posztókabátos embert, Csecsetka

urat. Falépcső megkopott korlátja hirdette odabent, hogy itt él a szű: itt ebben a garádicsban, minden íróasztalban, a falakban és mindenütt. Egy fedél alatt a polgármesterrel, a sok városi hivattal, a sürgő-forgó irnokkal, díjokkal.

„Á, jó reggelt kívánok” — ezt mondták egymásnak, „szervusz kérek aiaszan” — így köszöngettek jobbra-balra a tisztviselő népek. Ez volt a baráti úri hang, amit irigykedve és szájtátva hallgatott az ácsorgó, becitált polgár.

Leghátul a folyosó végén terül el a levéltár. Itt kereszteltek kékplajbásszal és itt temették nyolctól kettőig az ügydarabokat. Régelhált aktak holtteste adudta örök álmát a portakaró mélyen: a sírkerlek kegyeletes csöndjét csak délelőtt tizenegy felé zavarta meg élénkség. Ilyenkor huhogta reszelős hangon Csecsetka úr fele Bagoly Péter az öreg díjnok:

— Most jó volna, kartárs ur, egy pohár sör!

Úgy zümmögött a szó, akár a lazadás. Szomjas, kiszikkadt mélysegek, teneketlen kutak hördülnek így néha. Krajcárt markolt azután a zsebek mélyén a kéz, gyurte, számolgatta, melegre fogdosta — ne lássa meg a kollega a pénzt, mert elkéri cedulára, istenbizonyra, hogy meg hozza holnapra. Két pohárra még futja talán — minek abból a másikat itatni?

Titok nem maradhatott a szomjúság tizenegy után sem a levéltárban, sem az iktatóban vagy az árvaszéknél. Még a bőpénzű, zsugori városgazda is mérégette a távolságot a Lilium kávéház sörözőjéig.

Es hiába nezett szembe a térrel a vármegyeház közigazgatásilag másodfokú ablaksora. A rendezett tanácsú koponyák nem rettentek vissza. Sör lesz ebből, ebadta!

Csak az öreg torony vetette megbocsátó tekintetét a térségre. Hiszen meg gyilkosságra is penitencia — nem bűn az, ha délelőtt sört iszik a magyar!

A gradnucikai lejtőn, meg odaát a hidon túl, a nagyszebeni takarékpénztár hosszúlejárati kölcsöneiből felvert családi házakban, kétszobakonyhás udvari lakások bizakodó világában mindenki hizlalt valamit. Göbét, disznót legtöbbször — volt, aki betétkönyvét hizlalta, sokan önmagukat. Zsírosodás duzzadás lett a krajcárokból. Gyereknél nagyhasú takarékpersely képeben jelentkezett ez és a temetőig kísérté a polgárt.

Csecsetka úr a reményt hizlalta, a hirtelen való meggazdagodás reményét. Örökké lutriszámokkal álmodott. Az egyesek vékony lábukat emelgették, a hasas hármások és ötösök úgy belétehénkedtek szívébe, agyába, hogy másnak ott alig maradt hely. Pokol az ilyen, a sok iktatószám között!

Egyszer komoly gutaütéstől féltette a felesége: ez akkor volt, amikor Kohajda István botosi lakós illetőségi kérelmét kihúzták a lutriban, félmillió forinttal. Ugyanazt a számot tudniillik, amit az akta viselt. Elég lett volna az őrizetre bízott aktafalkából ezt az iktatószámot megjátszani s most gazdag ember lenne!

Ekkor döbönt rá a nagy titokra, hogy tudniillik tízezerig minden nyerő szám a keze alatt van a levéltárban valamelyik aktán. Forgatja, számozza, csatolja, stemplizi őket — csak azt tudná, az ördögbe, melyik szám gurítja a szerencsét? Talán özvegy Szecska Lujza alázatos kérelme 9871 római kettő alatt.

Gondterhelten ült a vastag számjegyek árnyékában, mint aki igazi kincset őriz. Tudta az egész városháza Csecsetka úr reményét. „Csak megkaparod a stósz, kérlek alássan, addig kapargatsz, míg neked is jut.” Ilyeneket mondtak az írnek kartársak és megvoltak győződve szentül, hogy bolond ember ez a Csecsetka. Inkább malacokat fogna hizlalásra, mint lutriba a pénzt . . .

November derekán — igen ekkor történt — az emberek szájjára ráfagyott a nevetés.

Csecsetka úr egy délelőtt melléhez kapott, azt hitte kiugrik a szíve. A számtenger mélyéről előkúszott egy kis fekete pont, néhány számjegy csattogtatta bokáját a hetilap hasábjain — „Nem, Bagoly kartárs, — hörögte — nem tévedek, ez kétségtelen!” Körme belemélyedt a papírosba, mintha az ujság hasábjairól akarná kiásni az állami osztálysorsjáték húszezer forintját, amelyet — az ujság szerint megnyert.

Ilyen marha szerencséje legyen valakinek — mondták félóra mulva az egész városban. Még az öreg árvaszéki elnök a földszinten, az is riadtan kapta fel a fejét az erősödő zajra és lábtopogásra. Felülről jött a zaj az emeletről, a levéltári szobákból. Talán patkányirtást rendelt el megint a városgazda? — ez volt az első gondolata.

Mert a rusnya dögök ugyancsak elszaporodtak, alig győzték pusztítani őket!

Jó ember volt a polgármester, az tagadhatatlan. Ha fel pattant hátaslovára, napokig nem látta a sok írnek a sárga házban — mintha táltosra pattant volna, amely elröpíti mesze, idegen világba a poros akták birodalmából. A város gondjainak integetett ilyenkor rajtpajcslijával vagy csak a hajdúk feszes tisztelgését fogadta — ki tudja azt vajjon? Nem a kicsik dolga, hogy bírálják a felelős nagy urak ténykedését.

A novemberi köszvényjáró napokon viszont alig volt szorgalmasabb szolgálója a városnak nálánál. Csak olykor-olykor szakította felbe munkáját: egész városért felelős tekintete ilyenkor a térre esett egy-két percre, a városháza előtti térségre, ahol az ártézikút körül viháncoló cselédlányok lopták a napot a vízholdás címén és a köpködőn ténfergő napszámos emberek nagyszámú jelenléte hirdette a téli gondok közelségét. Néha egy-egy szekér vagy bérkocsi kocogott el az úton a templom tövében: nógatta a lovakat az esőverte szél — ilyenkor belenyilallik a köszvény és a szomorúság minden emberbe, hatvan felé.

— Hja, hja — mondta a polgármester félhangosan és nem tudta, mire mondta. Mélységes bánya az emberi szív, nem tudni soha, mit szállít abból a felvonó az agy felé. Bolond dolog, hogy az ember örökké össze van zárva önmagával, furcsa rab-ság ez, bölcsőtől koporsóig. Elhullatott, elbitangolt esztendők emlékei kényükre, kedvükre sétálnak fel-alá a szív és az agy közötti akkor is, ha nincs ott semmi keresnivalójuk. Dehát nem mondhatja az ember saját gondolatainak a polgármesteri installáció napjától, hogy coki! Nincs külön telekkönyvvezetői, polgármesteri vagy főispáni gondolatcsoport — egyszerűen elő-mászik valahonnan egy felelőtlen kép a díjtalan közigazgatási gyakornok életéből és az ember itt áll pőrén és szégyelli magát saját gondolata előtt.

Talán erre mondta a polgármester, hogy hja-hja, amikor kibámult az ablakon és nem vette észre a besurranó főjegyzőt; az meg azt hitte, elnyomta a szendergés feljebbvalóját és ál-mában dűnnyög.

„Szervusz” — szólt hozzá jó hangosan és megállt az író-asztal előtt. — „Intézkedni kéne” — tette hozzá.

Most elszelelt a bitang gondolat és helyt adott a csorbítatlan, töretlen városvezetői gondolatmenetnek. „Intézkedni, mire?” — kérdezte a főjegyzőt, mert nem szerette túlságosan ezt a szót. Az intézkedés felelősséget jelent, a tanácsulást, a vármegye és minden fórum figyelő tekintetét egész a csillagos éjig.

— A levéltári helyettesítés miatt — mondta kedvetlenül a főjegyző.

Ja igen, az a disznóság ott az irattárban. Mi is volt az, rendbontás, fegyelmi ügy? De nem, tudom már, már emlékszem. Már tudom. Mit bámul úgy rám az a halszemű sváb?

— Már tudom — mondta ki hagosan. — Majd intézkedem nyugodt lehetsz! Ime ez lett Csecsetka úr húszezer forintos szép szüzi szerencséjéből. Levéltári disznóság. Néhány álmos és

pattogó szó a polgármesteri díófa íróasztal előtt. Majd intézkedem.

Tudia minden kabátos és uiságolvasó ember, hogy a hatóság időről-időre intézkedni szokott. Az intézkedés lehet széleskörű, lehet szigorú, esetleg olyan fogalmazást kaphat, hogy a hatóságok mindent megtesznek a káros jelenség leküzdésére.

Minden hatósági intézkedés első lépése az, hogy becsengetnek valami haidut vagy hivatalsszolgát és elszalasztják valahová. Adott esetben a polgármesti intézkedés abból állt, hogy az öreg becsengette aitonállóiát és szigorúan meghagyta neki: Jöjjon be holnap az a Csecsetka, haladéktalanul!

Mert négy nania színét sem látta a város a húszezer forintos reménvfinék. A különböző ügyosztályok nem kis megdöbbenésére. Mert húszezer forint ide, vagy oda, az aktákat mégis csak ki kellett ásní a portenger alól és Bagoly dífnok, ha gvözte is a munkát, inkább arról tartott előadást, hogvan fogadta az örömhírt közvetlen feliebbvalója Csecsetka Ferenc és hogy mi minden lesz abból a húszezer forintból a levéltáros kezén.

Megitták mind az összes ügyosztályok írnokai, kezelői és dífnokai. Csecsetka Ferenc sörét, egvütt örvendeztek vele éiszakánkint valami kocsbában a dolvai városnegvedben a lutri örömére — reggelre meg panaszra mentek a főiegvzdőhöz, hogy két nania hiába váriák a szeszgvári kisaiáftítás ügyiratait a levéltárból, mert Bagoly Péter dífnok, aki most egyedül dolgozik, „elvesztette a fejét.“

Mint a búcsújárás, ügy zarándokoltak sopánkodva aitoról-aitóra — mint a halálmadarak, kézről-kézre adták a kilincset egvmásnak: megállí Csecsetka Ferenc, beieköpünk a szerencse tánvériába! Nem élvezed azt zavartalanul. Itt porosodsz majd köztünk továbbra is. „Nem annvi ez a húszezer forint, hogy dolórtalan földesúr legven belőle“ — ilveneket mondtak. „Nem hagyhatja itt a tizenvole eszfendei nvugdfiát.“ Alattomos tekintettel ötnercenként nvitottak be a levéltárba hallgatni, amit az a bolond Bagoly Péter összefecseg.

És amikor a polgármester végre intézkedett, mindenki szóról-szóra ismerte az üzenetet: „Semmi közünk a szerencséiéhez, nincs szabadsága, jöjjon be haladéktalanul az a Csecsetka.“ Akár a sakkjátékosok, akiknek sikerült megmattolni magát a szerencsét, úgy érezték magukat, úgy ficánkoltak az írívvek.

„Húszezer forint? — mondd már. Ha eladom a házamat és apósom árúba bocsátja a szöllejét, nekem is lehetne húszezer forintom“ szólt a városgazda.

Minden emberi számítás arra engedett következtetni, hogy Csecsetka Ferenc írnok és irattáros holnap reggel elindul reggeli után, végig lépked évtizedes útján, áthalad a nagyhidon és pontban nyolc órakor befordul a városházára örök robotra. Az álom elszállt.

Csecsetka Ferenc azonban másképp akarta ezt. Valami iszonyú nagy gorombaságot üzent vissza a város fejének.

Kékreváltan hallgatta az üzenetet a polgármester. Jó ember volt, de most dúlt fült, csapkodott. „Bezáratom, becsukatom a munkácsba a gazembert“ — ilyeneket üvöltött. Okos ember volt, de most elfelejtette, hogy húszezer forint készpénz mámora áll vele szemben. Tizennyolc esztendő és két évtizedes alárendeltség szabadult fel Csecsetka úrbán. Igen, ő készült erre!

A nagy sárga ház írnokai megdöbbenve értesültek az eseményekről. „Négy százalék kamatozással számítva — fejtegették — az nyolcszáz forint évente. Hát kell az embernek nyolcszáz forint évi jövedelemmel ilyen gorombának lenni? Becsukni minden kaput, felégetni minden hidat régi élete felé“?

Nőttön nőtt az izgalom. A megyeháza börtönébe, a munkácsba ugyan nem csukták be Csecsetka urat, ellenben a szerencsétlen irattáros egyik nap hatalmas hatmarkos kancán végiglovagolt a főuccán. Citromsárga kesztyűvel integetett, köszönetet a járókelőknek. „Még ha tíz százalékot is kap a pénzre, akkor sem értem“ — ez volt a főszámvevő véleménye. Sárga kesztyű és zöld nadrág — hallottak már ilyet?

A Wertheim-szekrény eset, az már derűtséget keltett. Csecsetka úr kifogyhatatlan volt az ötletekben. Várarolt egy használt öreg páncélszekrényt, nyolcszáz forintért — a nyolcszáz forint egy évi kamatja a húszezernek — elhívatta Oldal urat, a fényképészt, aki felvételt készített a Csecsetka családról. Kemény kartonlapon. Kézről kézre járt a fénykép a városházán. Merev arccal álltak a képen a családtagok, mint az eszelős megszállottaké, olyan volt a tekintetük. S a kitért szekrényben néhány köteg tizesbankó hirdette — apróban, hogy többnek lássék a vagyon — hangosan hirdette az élők és az utókor számára: ime így jár, aki lutrin játszik . . .

Húszezer forintot költött el egy év leforgása alatt a legendáshírű Csecsetka Ferenc és családja. Úgy égett, lobogott az álmos város felett ez a türelmetlen pénzpocsékolás, mint a furcsa szegénybéliség: száz és ezer sarkon ütközött bele a jóíz-

lésbe, a józan észbe és mindenbe, ami a dolgok rendje volt. Mégis, valami édesbús mellékszöngével lopta magát a szívekbe, mint egy két órás színiáték romantikája. „Ez igen, odavágni mindent” — sóhajtották a polgárok önmaguknak éjszaka a paplan alatt. Az önmagába zárt ember kétségbeesett kísérlete, mint a pille, feltörni a gubót és szállni az értelmetlenségbe. Megfricskázni az életet, elfeleíteni a hernvók sorsát!

Az irigységen, ámulaton és nevetésen túl — akár a szű a városháza garádicsában — vasfogóval kapcsolódtak egymásba a percek és felőröltek, felmorzsoltak lassan mindent. Megették a pénzt, a legendákat, a polgármester haragját, az éveket, a lázadást, az egész furcsa történetet. Nem maradt ezekből utóbb, csak a visszatérő visszajáró őszi szél a nagyvíd fölött és Csecsetka úr egy stráfkocsi teteién: sört fuvarozott az öreg hosszú évek óta. Az eleméri vámkapu sokat látta, kocsmáról-kocsmaóra robogott, kocsiján furcsa üvegzenét harangoztak a sörösflaskók. Olvkor egy hordót vagy becskét is legurított a kocsiról Csecsetka Ferenc, lábával nógatta, hogy gyorsabban guruljon a kocsmaitó felé.

A városháza előtt mélyebbre húzta szemén a børsapkát, — bolondos élet hej, aki szeszéllyel forgatod a sorsokat, miért emelsz fel egy porszemet, hogy visszajétsed azután? Miért adsz nevetést az irigyek arcára, miért töröd meg olyan kegyetlenül a lázadást, mondd?

Csak az öreg hajdú tisztelgett változatlanul Csecsetka úrnak, hosszú évek után is, mintha mi sem történt volna a sárga víz partján.

Majtényi Mihály

A „Szent Márton temploma” cíktusból

Tört cserép . . .

A gyermek nem keresi Istent. Isten vele van.

*A nyári égen nemrég hunytak ki a csillagok —
kicsi fiú én, olyan egyedül vagyok . . .
a virradat párás csendjét az Alpok
szomorú kékje alig sóhajtotta át, mikor*

reggel négy órakor a mester s én
megöleltük a romló templomkupolát.
A föld százhatvan lábnyira ijesztőn
és könnyörtelenül messze. Lehullott cserepek
a templom körül. A kupolát védték egykor
Most a mélységben széttörten, mint halott por
a maguk szép magasáról feledkeznek...
Remegő kézzel meg-megállítottam egy-egy
guruló cserepet. A mester rámkialtott ilyenkor:
nem játszani vagy itt te... malterhordó... gyermek...
A templomkupolára hófehér, új, cserepetkötő maltert hordtam,
ákom-bákom kicsi létrán vezetett az én utam
a templomfenség meredélyén, hol mésszel és homokkal
harcolt az enyészet. De a kupolán ragyogott a kereszt...
Magányos, egyedüli reggelben olyan mint a gyermek,
kinek szemében napváró öröm szentélye ég,
kinek a földnél százszor közelebb az ég —
ki nem törött cserép... a kereszt csillogott, beszélt...:
a kupolán orgonazúgás minden mozdulat,
látni csak a magasból lehet s a magas ott van:
ahol az élet egyetlen tiszta jel,
ami soha sehol se törhet el —
mint anyánk csókja, mit féltőn utravalóul adott —
neked is kis malterhordó, hogy élj...
s bár nagyon magas a kupola s oly kicsi a bér,
a kupolás álmokat nem fogja a dér...

És megremegett a város. És körülötte a hegyek.
Ragyogtak a fák, énekeltek a kövek...
A püspökvár opálablakain megcsillant a fény:
imádkozó papok... még a lehellet is él!
Amodább négy dóroszlop, a színház kapuja
s parányi kertben virágok közt szobor —
Két lépésnyi pázsit s néhány fagyalbokor,
a költő aranylantján madár énekel
s a márványon egy név világol: Berzsenyi Dániel...
A kőszegi hegyekből a borókás Irottkő
mint tartóoszlop a templomkupoláig jő:
ő, hegymagasánál magasabb a kereszt! —
s templomkupoláján élni kezd egy gyerek...

Megfénylik a város. Most ébred. Két folyó szeli át,
Sabaria kövei között Isten szépsége muzsikál...
Ő jelölte ki e várost, ő vezeti a két folyót,
ő építette ezredéves kövekből a templomot,

s küldte a költőt, kinél magyarul róla szebben senki se zengett,
ő vezetett e templomkuláig engemet
kicsi házból, ahol örök kicsi a kenyér,
ahol a szó kenyérnél is ritkább,
hogy meg-meghalljuk néha szíve dobbanását,
golgothás jósnak örök lobogását —
őhöz tartozom, kicsi malterhordó gyerek,
törött cserepeken vérző mezitlábbal,
mésztől mart sebekkel gyenge két kezemen...
Isten közelében így hordtam a maltert.

Emberek az utcán... Még nem értettem a sorsot.
Városon e hegyeken az elkerülhetetlen nyomot
árnyékban és fényben. Magamról se tudtam,
magam keresztjéről. Gyermek voltam. S ha a cserép
vállam felsebezte — fehér vászonkötés
kínom eltemette, mint anyám könnyét
az éjszaka... mint most, az elmúlt éjszaka...
Emberek az utcán... nézem... roppant forgatagban
templomkupolája alá gyűrődött sikolyban...
a magasba merednek... csatorna szegélynél fennakadt az ingem:
lehulló cserépnek... kis fehér lobogó úgy tartott fenn engem
mint a fehér kötés frissen vérző seben...
Ezernyi sebzett arc... ezernyi emberé,
kik keresztet látják... kicsi kis gyermeké...
s megáld vagy leejt cserepeim mellé
a porba. Szép piros cserepek semmibe omolva...
érezem, hogy sír a templomkupola... Csak a kereszt
nyugodt a templomkupolán. Karja meg se rebben. Mint örök ölelés
vár. Fénylik rajta az Isten... könnyes szemeimmel
látom a mosolyát... töröt cserepeken évtizedred
nyomát: emberarcot féltő kereszties nagy álmát...
Keresztlátó fénnel gyermekszemeimben,
visszamosolygok rá... s megölel az Isten!...

Emberek az utcán... Törött cserepek a porban...
Egy cserép se törjön el az én karomban!

KRISTÁLY ISTVÁN

Padé, Bánát, 1942. január.

A katolikus egyház a megszállott Délvidéken

A megszállás huszonhárom esztendeje alatt minden kisebbségi sorsba jutott magyar népcsoport között a legnehezebb helyzetben levő délvidéki magyarságot valósággal a csoda tudta megőrizni. Ezt a csodát a természetes népi összetartózásnak érzése teremtette meg.

A Délvidék magyarságának a megszállás első esztendeiben semmiféle szervezete, védelmi eszköze nem volt. Később, amikor nagynehezen sikerült a magyar politikai szervezetet, a Magyar Pártot megalkotni a belgrádi politikának erőszakos beolvasztási szándéka megakadályozta, hogy a magyarság kulturális és gazdasági védelmi eszközöket teremthessen magának. Csak a megszállás legutolsó esztendeiben engedélveztek Belgrádban a Magyar Közművelődési Szövetség megalakítását, amely a felszabadulásig az előzetes szervezkedés nehéz munkájával volt elfoglalva.

A magyar kulturális értékek megmentését gyakran ösztönserő cselekvésekkel tudta népünk biztosítani. Ebben a munkában fontos és vezető szerepe volt a délvidéki magyar katolikus papságnak. A katolicizmus helyzete a Délvidéken különösen a megszállás első évtizedében igen nehéz volt. Belgrádban megerősödött az a törekvés, amely államvallássá igyekezett tenni a görögkeleti ortodoxizmust és az időnként érezhető tiszteletreméltó szerb vallási türelmesség sokszor hátrálni volt kénytelen a túlzott nacionalista célkitűzések előtt. A szerb nemzeti gondolat szolgálatában elvették a katolikus egyház iskoláit, megszüntették a katolikus befolyást minden iskolai kérdésben, és az egyházközségek tulajdonát képező földbirtokokat az agrárreform céljaira használták fel éppúgy, mint a katolikus iskola-alapok földjeit. A katolikus iskolák céljait szolgáló épületeket minden kártalanítás nélkül elvették és kisajátították a szerzetes-rendek tulajdonát képező épületeket is. Ezzel súlyos csapás érte a magyar iskola-ügyet és a céltulajdonképpen nem a katolicizmus, hanem a magyar oktatás intenzitásának gyengítése volt.

Az első magyar ellenállást a Délvidéken éppen ezért a katolikus egyház tanusította. A magyar papság állandó és erélyes sürgetéseire az egyházmegyei főhatóság sorozatos pereket indított a jogtalanul elvett iskolaépületek visszaszerzésére és hosszadalmas pereskedés után az iskolaépületek legnagyobb részét si-

került is visszaszerezni. Ez különösen azért volt jelentős, mert a megfélemlített falusi magyar lakosságnak nemzeti öntudatát megerősítette az egyház erélyes ellenállása és minden kis eredmény: egy darab föld, egy épület visszaszerzése a magyar jog győzelmének tünt fel. A katolikus iskolákat így sem lehetett visszaszerezni, de az, hogy a hitoktatás ott is magyar nyelven zavartalanul folyhatott, ahol iskola és tanerők hiányában nem volt magyar oktatás, nagy segítség volt a délvidéki magyarság kulturális önvédelmi küzdelmeiben. Sok kis faluban, tanyán, a szegény magyar gyerekek csupán a lelkes káplánok munkája révén juthattak valami csekély magyar betűismerethez.

A magyar falusi papság, különösen a káplánok, igen sokat tettek a megszállás évtizedei alatt a magyar kulturáért. A katolikus körök, legényegyletek, a keresztes ifjúsági mozgalom a magyar kulturális munkának is gócpontjai voltak. A papság igazi népnevelői hivatását maradéktalanul teljesítette ezeken az egyesületeken keresztül. A délvidéki magyarság nagy többségében buzgón és meggyőződéssel katolikus és ezért döntő fontosságú volt az, hogy a templomon kívül is, — ahol a magyar prédikáció a vegyes lakosságú helyeken is a népnek legnagyobb vigasza volt, — a magyar nyelvért dolgozott. A Délvidék magyar sajtója a megszállás idején nem ok nélkül tulajdonított nagy jelentőséget a műkedvelő színjátszásnak. Ezek a tulajdonképpen primitív előadások a magyar nyelvnek és a magyar kulturának voltak a támasztékai és a legtöbb faluban a szervezés, a rendezés munkáját, vagy maga a papság végezte, vagy szóval és tettel irányította. Volt olyan lelkes fiatal magyar pap, aki rendezett, díszleteket festett, szereplőket betanított, jegyeket eladott, heteken keresztül fáradhatatlanul dolgozott, csak azért, hogy egy magyar előadás minél szebben sikerüljön. Nagy dolog volt ez, mert különösen a téli hónapokban a világtól szinte elvágott kis magyar falvakban ezek a magyar műkedvelő előadások jelentettek minden kulturát.

A Tiszavidéken, ahol zárt egységes tömegben él együtt a katolikus vallású magyarság, a papságnak vezető szerepe óriási segítsége volt a magyar ügynek. Az agrárreform végrehajtása után ezen a vidéken a nincstelen magyarságnak helyzete rendkívül súlyossá vált. A községek nagy földbirtokait, amelyek eddig a nincstelenek kis bérletei voltak, a messze idegenből hozott telepeseknek adták és így a magyar családok tömegei jutottak a legnagyobb nyomorba. A tiszavidéki falvakban a papság szervezte meg először a nyomorenyhító akciókat és néhány fiatal lelkes pap kezdeményezésére munkaalkalmak teremtésével is megpróbálkozott a tiszavidéki magyarság, hogy a háziiparszerű munka

segítse a legszegényebbeket. A Tiszavidéken éppen a nagy nyomorúság súlyos ellentéteket támasztott a szegény tömegek és a közép-birtokos rétegek között. Az egyik oldalon a kétségbeesés, a másik oldalon a megnemértés. A papság nemcsak azon dolgozott, hogy az ellentéteket enyhítse, hanem azon is, hogy felvilágosítással, néha igen erélyes fellépéssel a falusi gazdatársadalom közömbösségét és kicsinyességét megszüntesse. Sokszor a papság közbelépése háritott el összeütközéseket és érte el azt, hogy emberekesebb munkabéreket fizettek a gazdák. A szélsőséges izgatásnak kitűnő talaja volt a megszállás által teremtett nyomor és a belgrádi politika jó ideig éppen a magyarság meghontásának elérésére a magyar vidékeken tűrte, néha segítette is ezt az izgató munkát, amely főként a magyar papságnak munkájának következtében nem tudott nagyobb eredményeket elérni.

Ebben nagy segítség volt az, hogy a kalocsai főegyházmegye hagyományai szerint a délvidéki magyar papság nagy része a nép fiaiból került ki. A pap a néphez tartozik, mert a néből való s így legközelebb áll a népi élet megismeréséhez. A népi összetartozás nagyszerű érzése lelkesítette a Délvidék magyar papságát és ez éppen a legfontosabb kérdésben érzett a legjobban és a legáldásosabban. A délvidéki magyarságot súlyos teherként nyomta az, hogy 1918-ban csak igen gyenge, csekély számú képzett vezetőrétege volt. A jövő horizontján vész árnyként tünt fel a magyar értelmiségi réteg teljes elsorvadásának lehetősége. A szűkkeblű belgrádi iskolapolitika alig engedett teret a magyar középiskolai oktatásnak és a magyar középiskolák létét állandóan az a veszedelem fenyegette, hogy megszűnnek, mert nem lesz elég, az előírásnak megfelelő, tanulójuk. Itt is a magyar falusi papság találta meg a kivezető utat. A népi tartalékhoz, a falvak magyar gyermeksergéhez menekült. A papok választották ki a falvak gyermekeiből a kis mezítlábakból az arravalókat, hogy Zentára, Szabadkára kerüljenek a középiskolába. Ez azonban csak a munkának legkönnyebb része volt. A kiválasztott gyermekeknek szülei legtöbbször földhözragadt szegény emberek voltak, akik az iskoláztatás költségeit sehogyan sem tudták volna fedezni. A papság gondoskodott ennek a problémának megoldásáról is. Valóságos pénzügyi akrobata munkát kellett végezniök, hogy az egyház költségvetésében elrejtssenek olyan tételeket, amelyek arra valók voltak, hogy segítsék a magyar gyerekeket. Ahol ez nem volt elég és a legtöbb helyen nem volt, gyűjtöttek, kértek a városokban lakó ismerősöktől, könyörögtek pénzbeli, vagy természetbeni ellátást jelentő segílyt. Később, mikor az egyetlen magyar tanítóképző is megnyílt, a magyar papság gondja még növekedett. Állandó és nem kis munka volt az, hogy a magyar papi utánkép-

zést biztosítani kellett. Megint csak az ősi népi erők tartalékaiból. Az eredmény el nem muló dicsősége annak a magyar papságnak, amely a Délvidék megszállásának huszonehárom esztendeje alatt, sokszor üldözések között, sokszor veszélyekkel szembeszállva végezte ezt a legnagyobb népnevelő feladatot.

A bácsi egyházmegye vezetésében természetesen érvényesült a szláv államfelfogás és a magyar papságnak politikai állásfoglalása ezért nem volt minden kockázat nélkül való. A magyar papok legnagyobb része azonban nem riadt vissza a kockázatoktól ebben a vonatkozásban sem. A Magyar Párt szervekedéseinek első éveiben a magyar papság a legnagyobb lelkesedéssel és kitartással vállalta a szervezésnek sokszor lehetetlennek látszó munkáját. A hajdani Délszláv áliam egyik betegsége az volt, hogy a falusi közigazgatás az éppen uralkodó szláv párt hűséges és sokszor türelmetlenül túlbuzgó exponenseire volt bízva és ezek nemcsak nacionalizmusból, hanem ami még veszedelmesebb volt, pártérdekből is mindenkit üldözőbe vettek, aki a Magyar Párt mellé állott. Sok helyen, különösen a Délbácskában és a Tiszavidéken lehetetlen lett volna a magyarpárti szervekedés, ha a papság nem csatlakozott volna a Magyar Párthoz. A magyar pap tekintélye a Délvidék falvaiban oly nagy, hogy azzal még a legtürelmetlenebb szerb jegyző sem mert hosszabb ideig szembeszállni. A Magyar Párt betiltása után a falusi nép nemzeti öntudatának ébrentartását most már szinte egyedül a magyar papság végezte.

Nem volna teljes a délvidéki magyar katholicizmus küzdelmeinek ez a vázlatos ismertetése, ha nem utalnánk a zentai romtemplom hirhedt történetére. A zentai katolikus egyházközség még a világháború előtt megkezdte a főtéren egy nagyszabású templom építését és a világháború után azt folytatni akarta. Ezt a szerb nacionalizmus megakadályozta azzal az indokolással, hogy a katolikus templom eltakarná a szerb templomot. Esztendőig tartó pereskedés után a zentai katolikus egyházközség petícióval fordult a genfi Népszövetséghez, amely igazságot is szolgáltatott, azonban a genfi lehetetlen szabályzat értelmében a jugoszláv tiltakozás miatt, ez az ítélet csak írott malaszt maradt. Mégis nagy jelentőségű ez a petíció, mert ez volt az egyetlen, amelyet huszonehárom esztendő alatt a délvidéki magyarság Genfben benyújtott.

Csuka János

Suhanó acélon

I.

Hóvíz szakán e felhős vadvizek
s e nyápic ér tengerről álmodik,
az ősről, és a gyér akácosig
dagad a víz vagy finom pajzs zizeg
hosszant az aljon, a teknős lapályon.
Táj, sikló acélon fiad fölötted
szaguld újra, hogy titkodból e könnyed,
lebegő lesen fényeket találjon.

Mintha lendülnék meztelen vizen,
oly átlátszó és fényes most a jég
s már száguldnék, ha meg nem botlanék:
a lenti világ gáncsol, úgy üzen:
mint meleg jénye hívó ablakoknak,
világít itt-ott az üvegvilág rám,
mint álmodott táj fölötti szivárvány,
a gyermekkor langy színei ragyognak.

Szalmaszálak s vesszők rácsán, bogán
kacsint rám egy-egy szépszemű kaland
és nyüzsg a sok vig emlék-táj alatt
a hangulat megbolydult lábnyomán:
a jég alól egy fölvert világ támad
s e világ ezer karja fénnyel átjon
és intenek az elsuhanó rácson
friss képei egy képzelt, tünt világnak.

II.

Kalmár szél cselleng, gyapjút tudakol,
jár a jégen, kopogtat, meg-megáll —
„a faluban a bundás, kerge nyáj!”
szól alulról a dermedt juhakol.
Páncélba búznak a boglyák kötésig,
s mely tükröződve olyan mint a zsemlye,
lusta képüket lesik gémbereidve:
a páncél lapján önmagukat nézik.

Odább vakondoktúrások raja,
széledezne, de úgy tartja, mikép
lencsés sekély a békák seregét,
a körülfogó jég vas vonala.
Pár zörgő füvel, náddal, holt levéllel
kéredzkedik a pánt alól egy zsongbék;
vahonnét egy zuzmarás hang zsong még,
de oly halkán, hogy csak foszlányban ér el.

S ha nap süt, ez a bezárult világ
a kölcsön fénytől kezd fényleni csak
s tán moccan is a bújtató iszap
elárvulva száz hal — s csiga — fiát.
Bokrok vázai fénylenek fel itt-ott
s alvó hüllők mély álma bugyborékol
olykor a hajló jég alatt nagy néhol,
hogy suhanó acélon tovasiklok.

DUDÁS KÁLMÁN

Tél

Lankánk lábánál reggelre az ér
hosszú pajzs alá bújt.
Béres ajkán Isten szitokban él:
befagytak a vályúk.

Előttük fázva álltak a lovak
míg a fejsze zengett
a jégen és lengett, mint patyolat
felhő, a lehellet.

Elősunyit úgy dé felé a fény,
fát súrolva száll át
s kazlak derekán, cserepek hegyén
csillannak a dárdák.

De hurkot vet a domb, a hóhajú,
őgyelgő szemüinkre:
túl mintha ingó szálon, a falu
kéményfüstön csiüngne.

A toronynak is vámolja felét:
mint ijedt gunárnyak
mered. Csengő viszi s jelzi feléd
útját a subáknak.

Már köd üli az est kék ágait
s hajlatokat pólyáz.

Megy s a tájon még egyet igazít
a nap, a vén órás.

Gyulafalvi dohányosok

Bácska kellős közepén, ahol a zomber-topolyai országút a telecskai dombok széles lejtőin észak felé hajlik, egymásrakönyöklő zsupfődeles parasztházak lapulnak a faluvégén. A hosszú csíkokban elnyúló szántóföldekre néző épületek, szárkúpok és szalmakazlak gyűrűje a határvonal, amely a kicsiny falut elválasztja a síkságtól. Itt huzódik meg a temető, kissé távolabb a göröngyös koplaló terpeszkezik, majd a községi faiskola és lenn a völgyben, a vályogvető. A keskeny sávon szabálytalan körben sorakoznak a házak, néhány szál akác- és eperfa árnyékában. Bent a község közepén, dombonülő csillagalakú téren öröködik a fehér templomtorony, s mind odatorcolnak a nyílegyenes utcák: árkokkal szegélyezett sáros és gödrös alföldi „sugarutak”.

Bácsgyulafalva tipikus alföldi tanyafalu; a civilizált világtól elszakadva élnek benne lakói, de azért senki sem hinné el, hogy Középbácska rendezetlen nagyközségeinek gyűrűjében, milyen szakszerűen rendezett építkezésű kisközség áll. Sem vasútja, sem kövesútja nincsen, a legközelebbi vasútállomás öt kilométernyire van a falutól. Egyedüli közlekedési eszköz a kocsis, de idegen — ritkán vetődik erre a tájra. Ha az ember a telecskai dombok gyűrűdésein jár és véletlenül Gyulafalvára bukkan, úgy érzi, mintha egy szigetvilág életformájával találná magát szemben.

De ezt az életformát nem a falu elszigeteltsége, hanem inkább sajátos mezőgazdasági kultúrája adja.

A sok vegyeslakosságú bácskai magyar község között ez is „fehérholló”: mondhatni színtiszta magyar falu. A csendes kis házakat kemény, akaratos magyarok lakják: szorgalmasak, termékenyek és öntudatosak. Telepesek ők is, bánátiak, — és úgy mondják, hogy a telepített magyarok mindenütt sokkal jobban tudtak megkapaszkodni a földben, mint az őslakók. Az ő lábuk alól már jóval kevesebb föld csúszott át a nemzetiségek tulajdonába, mint a Bácska északi peremén, vagy a Csatorna alatt húzódó vegyeslakosságú községekben.

A kicsiny falu mindössze 5333 katasztrális hold területen fekszik: ebből 4751 hold szántóföld, a többi alaposan kihasznált veteményes kert, szőlő, legelő, nád, egy kevéské rét és a falusi utak. A községben a legutóbbi évekig 816 házat számláltak, ebből 485 gazdaság, 232 gazdaságon kívüli napszámos család és 174 zselér-család ház nélkül. A lakosság száma a legutóbbi jugoszláv népszámlálás adatai szerint 3251: ebből magyar 2771, német 335 és „jugoszláv” 145. A lakosságnak így is majdnem kilencven szá-

zaléka magyar, de ha még hozzászámítjuk azt is, hogy a szerb népszámlálók a jugoszlávok közé sorozták azokat a magyarokat is, akiknek szlávhangzású vezetéknevük van — mint a Bezdán, Krizsán, Pozsár és Bagyon nevű régi magyar családok —, akkor kiderül, hogy a néhány szál csendőrön kívül egyetlen szláv sem élt a községben, s Gyulafalva lakossága tiszta magyar, ha a későbbi évek folyamán a szomszédos német községekből néhány német családot be is fogadott.

A lakosság nagyobbára törpebirtokos és földmunkás: közép-birtokos alig akad. Az utóbbiak között van egy 70 holdas magyar gazda és két ötven holdon felüli sziváci német gazdálkodó. A kisiparosok száma említésre sem méltó. Az önálló gazdaságok elég szilárdan tartották magukat a megszállás éveiben is, bár a gazdaságon kívüli családok száma emelkedést mutatott, különösen akkor, amikor a belgrádi illetékes minisztérium rendeletével megvonták tőlük a dohánytermelési jogot.

A gyulafalvi magyarok már a bánáti Szaján, Tizzaszentmiklós, Tóba és Torda községekben is — ahonnan Bácskába települtek —, dohánytermeléssel foglalkoztak. Így ezt a kultúrát a Bácskába is magukkal hozták az 1883. évi településükkor és ezen a termékeny földön gazdag dohánymezőket műveltek. Ez már a magyar törpebirtokosok számítása: két-három hold földön nem érdemes gabonaféléket termesztetni, hiszen jóformán semmit sem hoz. Sokkal kifizetőbb a dohány. A dohánytermelés azonban a legnehezebb mezőgazdasági kultúrák közé tartozik. Plántálása, ápolása, megmunkálása rengeteg gonddal jár; valósággal rabságba ejti a vele foglalkozókat, mint a kávé, vagy a gyapot. Mert nemcsak, hogy egész esztendőre lefoglalja a termelőket, hanem ha rossz a termés, vagy túlságosan alacsonyak az árak, akkor az egész család léte forog kockán. Szükszertendőben egy hold föld mindössze hat métermázsza termést hoz, ami a békevilágban 150 pengőnek felelt meg. Ilyen esztendőekben egy négytagú család évi jövedelme volt ez az összeg, tehát naponta alig több, mint 10 fillér jutott egy-egy családtagra. De a gyulafalvi dohánytermelők között akadnak olyanok is, akiknek csupán egy hold vagy másfél hold földjük van és ezt a darabka földet búzával, kukoricával kell bevetniök, mert hosszú a tél, kevés a munka és nincs kereset: de kell a kenyér. A dohánytermeléshez így kénytelen földet bérelni meglehetősen magas, sokszor uzsorabérért, mert a dohánypalánta nagyon kiszorolja a földet és ezt a gazda is jól tudja. Amikor eljön azután a plántálás ideje, a család apraja-nagyja hozzálát a munkához. Dolgoznak látástól-vakulásig, — a legkisebb gyermek is, — hogy a termésből a bért kihozzák és maradjon is egy kis haszon ruházkodásra, a gyerekekre, meg orvosra, patikára.

Ezen a tájon a dohány az úr, s nemcsak a szegény földmunkást, de a gazdát is hatalmába keríti. Kis darabka földön vetette meg a lábát, s mi terem? Búzát nem adhat el, mert alig van anynyi, hogy a jövő termésig fussa, a kukorica pedig kell a jószágoknak. Kevés napszából csak annak a családnak lehet pár pengőt megtakarítani, ahol a gyerekek is dolgoznak. Egyébként minden hátra vannak és adósságfizetésre keresik a pénzt. A mezei munka megszűntével akárhogy is számolgat a kistermelő, csalódottan huzódik vissza és bármennyire is remegve, mindannyiszor rádöbben arra, hogy egyetlen kiút marad: a csempészés. A veszedelem ott lebeg a feje fölött, de ez az útválasztás már a vérében van, hiszen évtizedekkel ezelőtt már apái és nagyapái is ezen az úton próbálták a szükséges pénzt megszerezni. Jóllehet, soha sem hallott arról, hogy maga a dohánytermelés is csempészéssel kezdődött. És ez az elhatározás elszakítja őt a külvilágtól, a kalandos vállalkozás idegenek előtt hallgataggá, bizalmatlanná és zárkózottá teszi. Hosszú évtizedek keserű tapasztalatai nyomán egyetlen közmondássá sűrűsödött benne az életbölcsélet: hallgatni arany.

Dohánysimitáskor a legkisebb gyermeket is befogják a munkába. Összel, télvíz idején a kisszobában vagy a konyhában gyülekeznek a családtagok; magukra zárják az ajtót és a szűk, levegőtlen helyiségben dolgoznak. A munka heteken keresztül sokszor hajnaltól éjjelig is eltart és a szokatlan munkaidő károsan hat vissza a munkások, gyermekek szervezetére. Az alföldi pirosposzsgás arc ritkaság, mert az erős dohányszaggal telített szobalevegő letörli azt. Csak tavasszal és nyáron, amikor ismét kikerülnek a mezőre, földekre, vagy az aratási munkálatok idején, nyerik vissza igazi arcszínüket.

A heteken keresztül tartó munka után a dohány útja a beváltó állomásra vezet, ahol az utóbbi esztendőkből, a jugoszláv megszállás idején 6—8 dinárt fizettek kilógramonként. Ez a legjobb beváltási ár, de voltak olyan idők is, amikor mindössze 2—3 dinárt kaptak kézhez egy-egy kiló dohány után. S mennyit kellett azon dolgozni, amíg a beváltóállomásig eljutott. De ezzel már jól előre számolniok kellett: a dohányár hullámozása nincs szoros kapcsolatban a többi közszükségleti cikkek árhullámozásaival és a dohánytermés mennyisége és minősége sem vág mindég össze a búzával, kukoricával; úgyhogy a kistermelőt az áralakulás is kilendítheti a gazdasági élet vérkeringéséből. Mert nálunk nem úgy van, hogy a kapás és kaszás termény kiegészíti egymást vagy a kapás termények föletetésével a jószágállomány fizet bővebben. A dohány a kezdet és a vég: pontot tesz a gazdasági év végére és ha sokkal több pénzre van szükség, mint amennyit a termés a beváltá-

si ár alapján hozott, kénytelen-kelletlen, — de a termés egyrészt „szűzen“ kell árubabocsájtania.

A gyulafalvi dohánytermelők a legutolsó évben, 1937-ben, — mert utána a szerbek megvonták a termelési jogot —, 1200 katasztrális holdon 12,430.800 dohánypalántát ültettek, azonban ennél nagyobb mennyiségű termelésre a kisebbségi sorsban soha nem kaptak jogot. Talán azért, mert itt Bácskában kizárólag a magyarok foglalkoztak dohánytermeléssel, míg Szerbiában és Hercegovinában szerb kezekben volt a dohánytermelés irányítása. Ilyen körülmények között küzdelmes volt az életük és hatványozott erőfeszítésre volt szükség, hogy a politikai elnyomás mellett az őket még érzékenyebben érintő gazdasági elnyomást is ellensúlyozzák.

A község gazdasági élete lanyha és nehézkes, amit nemcsak a vasútvonal, de a gazdasági szervezettség hiánya is elősegít. A szinte példátlanul szorgalmas nép, a dohánytermelés mellett igen szép eredményt ért el a kertgazdálkodással is, azonkívül a gyümölcsstermelés eredményes kifejlesztésével. Itt minden talpalatnyi földet termékennyé tettek, alig van kihasználatlan terület, de terményeiket nem tudják olyan mértékben értékesíteni, ahogy azt a szomszédos községekben. Kerényben és Bács-Kossuthfalván értékesítik a gazdálkodók. Ez azért is van így, mert a bácskai falusi nép nem igen szokott önmagától mozgalmat kezdeményezni — gazdasági téren is csak a termelésben és nem az értékesítésben — és a város is megfeledezett az istenhátamögötti magyar faluról.

Úgy éltek, ahogy tudtak és ahogy lehetett.

2.

A gyulafalvi magyar parasztek és földmunkások népesedési szempontból példaképpen állíthatók az egész bácskai magyar paraszttársadalom elé. A leggazdagabb és legszaporább német falvak közelségében élve számtalan „szüksesztendőt“ kibőjtöltek, de vitalitásuk soha meg nem ingott. A gyarapodás terén inkább a gazdáknak kedvezett a szerencse, a gazdaságon kívül élő zsellércsaládok pedig gyerekekben gyarapodtak. Bár a földbeli gyarapodás az anyagi jólétet hozza magával, a sok apró gyermek meg a nyűgöt, mégis van gyerek, szépszámmal. Egy-egy ház ajtaján olyan rajokban szaladnak ki, mintha csak az iskolából jönnének.

Gyulafalván az egyke fogalma ismeretlen: egy nincs sehol. Ha átiagban vesszük, minden családban megvan a 2—3 gyerek. Még az első telepések Bánátból hozták magukkal ezeket a jótulajdonságokat és apáról-fiúra hagyva mindmáig megőrizték.

A házasság náluk nem igen jelenthet gyarapodást, mert csakis „hasonszörűekkel“ házasodnak: szegény legény szegény leányt, a gazdag gazdagot vesz feleségül és így az újabb holdakat csak a jótermés és a szorgalmas munka hozhatja meg a családoknak.

A házasságkötések, születések és halálozások arányszámáról a következő kis táblázat ad tökéletes képet:

Évszám:	Halálozás:	Születés:	Házasságkötés:
1887-ben	63	113	18
1890 „	78	129	21
1900 „	50	128	26
1905 „	90	112	23
1910 „	56	116	23
1918 „	101	40	31
1930 „	44	84	31
1937 „	30	44	24

A világháború előtt olyan termékeny volt a lakosság, hogy a születések arányszáma kétszerese volt a halálozási arányszámnak, míg a szerb uralom utolsó éveiben, a gazdasági elnyomás következtében hirtelen visszaesett a születések száma, azonban még mindig meghaladta a halálozások számát. A házasságkötések száma időnként váltakozott, de jelentősebb emelkedés vagy visszaesés nem tapasztalható, míg a szlávoknál az utóbbi esztendőben a házasságkötések száma szembeszökően visszaesett.

A lélekben rejlő faji öntudatosság mélygyökerű. Ebben a faluban ha egy magyar és egy német összeházasodott, mindig a német asszimilálódott: de nemcsak nyelvében, hanem érzelmében is. A szlávokkal való összeházasodás már jóformán ismeretlen jelenség a faluban. Sok esetben megtörténik ugyan, hogy a legények „kivülről“ nősülnek, a szomszédos falvakból — Kossuthfalváról vagy Topolya környékéről hoznak leányt haza, az ott-honiak akkor is szívesen fogadják, mert a menyecske is magyar családból származik.

A bácskai németiség terjeszkedése délnyugatról érte el a község határát és ezen a részen a szomszédságban lévő Kerény község sváb gazdái vásároltak kisebb földdarabokat. Ez a térfoglalás azonban pár évtizeddel ezelőtt történt, amikor a gyulafalvi gazdák észak felé húzódtak és a község északi határában lévő Szemző-földekből vásároltak parcellákat. Azóta gyulafalvi magyar föld nem cserélt gazdát; s ha cserélt is, a föld magyar kézen maradt.

Az a biztató és magasbaívelő egyenes vonal, mely a gyulafalvi dohánytermelők életét ábrázolhatná, az egészségügyi táblázaton kissé megtörik. Itt egyrészt a dohánytermelők bizalmatlansága, másrészt a falusi értelmiség elszigetelődése akadályozza az

eredményes egészségügyi szolgálatot. A falunak egy orvosa van, de gyógyszerháza nincsen és a vasút nagy távolsága ellenére sem rendeztek be itt egy kisebbméretű egészségügyi otthont. Száraz, unalmas szakelőadásokkal próbálták pótolni a hiányt, azonban az előadás iránt semmiféle érdeklődés nem nyilvánult meg, még a csecsemővédelemre vonatkozó orvosi utasításokat sem hallgatták meg. Igaz, hogy a csecsemőhalandóság arányszámában lényeges változás nem mutatkozott és az avatatlan kezekkel végeztetett elhajtási műtétek sem olyan gyakoriak, mint más falvakban, de a dohányossal való munkálkodás jóval több higiénikus fölkészültséget és elővigyázatosságot igényel, mint amennyivel a gyulafalviak jelenleg rendelkeznek.

Csak egy zöldkeresztes kirendeltségre lenne szüksége...

3.

Az anyanyelvhez, a magyar betűhöz és a népi kultúrához való ragaszkodás csodálatos formáját találja itt az ember. Ebben a csöpp kis faluban több mint száz rádiókészülék van és ha vilányáram lenne, még többen is hallgatnának rádiót. Ujságokat, négyet-ötöt is járatnak a faluban, jelentős példányszámban és csoportokba verődve olvassák azokat.

— Ha volna könyvtár, kapkodnák itt a könyvet, úgy szeretnek olvasni a mi parasztjaink! — mondta egy gyulafalvi gazda.

A faluban egyetlen könyvtár van, — ha csak az utóbbi hónapokban nem szerveztek újat —, s szekrényeiben — megszámláltam — 46 kötet régi, ötven év előtti kiadású magyar gazdasági és mezőgazdasági szakkönyveket takar a por. Ezenkívül magánkézben 50—60 kötet könyv van s ez vándorkönyvtárként jár kézről-kézre. Tehát 46 kötet könyv 3000 emberre egy olyan faluban, ahol szívesen olvas a nép: szereti a könyvet és ha már nincs más, kétszer — sőt háromszor olvassa ugyanazt a művet.

A világháború előtt igen szép könyvtára volt a községnek és a gazdasági egyesületeknek, szervezeteknek is. Napilapok és folyóiratok kiadóhivatalaiban több mint száz gyulafalvi előfizető számláltak és a szaklapokat is meglehetősen nagy érdeklődéssel olvasták. Ezek a gyűjtemények a világháború után széthullottak, a gazdasági egyesületek, szervezetek vagy összezsugorodtak, vagy föloszlottak és helyükbe nem lépett egyetlen új egyesület sem. Úgy gazdasági, mint közművelődési egyesület alakítására több kezdeményezés történt, azonban a falusi értelmiség között egyetlen ember sem akadt, aki élére állt volna a mozgalomnak és vállalta volna az irányító szerepet. Ezzel szemben a 335 német egy erős Kulturbundot szervezett, oda minden gyulafalvi németet beírtak és nyilvántartanak. Az egyesületben vándortanítók rendeznek előadásokat, dalárdákat szerveztek, értékes könyvtárat állí-

tottak föl és szervezetüket bekapcsolták az ujvidéki német központba.

Ha népmozgalmi téren nem is történt olyan szervesen átgondolt és előkészített munka, mint amilyenre szüksége lett volna a gyulafalvi magyar parasztságnak, és ha a múltban irányító kéz nem is támogatta kulturális kezdeményezéseiket, mégis megőrizték azt kulturörökséget, amelyet a világháború előtti évekből mentettek át a széthullott könyvtárak és a föloszlatott egyesületek falai közül.

A telecskai dombok kicsiny szigetvilágában a szerb névelmezés ellenére, alig találni írástudatlan magyart. A föld, ha szegényen is, de eltartja őket, a dohánymezők mellett mind szebben fejlődik a konyhakertészet, a gyümölcsészet és Isten tudja miből, a sok friss ujság között itt-ott új könyvek is kerültek a gyulafalvi dohánytermelők asztalára. Hiszen most már nem engedik le a sorompót a trianoni határon a magyar könyvek előtt: szabad utakon jut el a legtávolabbi magyar tanyafaluba is. A Gazdakör szekrényeibe is a 46 poros könyv mellé bizonyára új könyvek kerültek, mert ilyenkor télen van idő olvasásra. Tavaszra, március közepén, József hetében megkezdődik ismét a munka a dohánypalánták ültetése. De ebben az új esztendőben már nagyobb bizakodással, több hittel, mint azelőtt, az idegen világban.

Lévay Endre

Felhők

*Olajfák hegyén lehetett ily felhő,
ily hamvazó-kék, bujkáló, lila.
Az egész égbolt olyan elmerengő,
mint ősszel, ha a vonuló liba,*

*a vadlud árva népe útra készül.
Pedig még kövér lombok szaga szállong,
még nyár van, még a kasza peng vitézül,
még sátoros a nyárfa, az akáclomb,*

*még boglyasorba illatoz a széna,
az ég mégis oly mozdulatlan, néma,
akár egy özvegy, olyan elmerengő.*

*Ahogy jön és megy magában a felhő,
egy mély bánatot füstöget az égre,
az elmúlástól iszonyodva, félve.*

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

Magyar tárgyú délszláv népballadák

Közel másfél évszázada, hogy jórészt német és szlovén buzditásra Vuk Sztevan Karadzics, a szerbek nagy nyelvújítója megkezdte a délszláv népdalok rendszeres gyűjtését és a délszláv népnek ez a hatalmas kincsésbányája azóta még más gyűjtésekkel is gazdagodott. Nem kisebb ember, mint Goethe ismerte fel a délszláv népének nagy jelentőségét, gazdag, rejtett szépségeit s bár franciából, de maga is lefordította a híres Haszanagicát, melyet előzőleg Abbate Fortis fordított olaszra és innen került át a francia irodalomba. Goethe, Grimm és Herder egyaránt nagyra értékelték a délszlávok népénekeit s a németek után a franciák, angolok, oroszok is a legnagyobb érdeklődéssel fordultak a délszláv népköltészet felé. A sors különös és furcsa játéka, hogy mi magyarok csak kevéssé érdeklődtünk déli szomszédaink e pompás nemzeti kincse iránt, holott a délszláv népköltészet a mi magyar történelmi alakjainkat, nagy eseményeinket is megörökítette és a maga sajátos naiv módján bizonyos fokig a magyar népi lelket is. Mert tény, hogy a két egymás mellett és sokszor azonos hazában elkeverten élő nép a közös harcok közös élményeiben számos tulajdonságot vett át egymástól, lelkiségének jellemvonásai sok esetben egyeznek és a szerb-horvát népköltészetben sokszor a mi magyar tájaink, azonos eseményeink, személyiségeink szerepelnek, közös eszmények és közös élmények élnek bennük. Milyen kár, hogy a szerb népköltészet iránt magyar irodalmi körökben csak félévszázados nagy időközökben lobban fel az érdeklődés lángja s míg 1836 körül Székács József és a Kazinczyval barátkozó Vitkovics Mihály foglalkozik velük, a mult század kilencvenes éveiben Margalics Ede fordítja magyarra a Králjevic Márkó ciklust, a délszláv népballadákat és újabb majd félévszázadnak kell eltelnie, hogy magyar íróink ismét érdeklődéssel forduljanak a délszláv népköltészet magyar nyelven még alig-alig feltárt kincsésbányája felé.

Mert az a hatalmas kincs, melyet Vuk Karadzics több mint egy évszázada összegyűjtött, magyar nyelven még mindig nagyrészt ismeretlen, holott ezek a sokszor közös tárgyú, közös nemzeti hősokeket megéneklő népballadák ma is sokat tudnának mondani nekünk a szomszéd népek sorsközösségéről, egymásrautaltságáról, lelkiségének és jellemvonásainak egyezéséről. Ezek a népballadák a szerbek félévszázados török elnyomatásának idején a szerb mélykultúra egyetlen megnyilatkozását jelentették és arra mutatnak, hogy egy nép az állami lét teljes elsüllyedése után, a legkegyetlenebb kisebbségi sors tengerfenekén is miként őrizheti meg legmélyebb művelődésének sajátosságait, hogyan ragaszkodhatik tudat alá süllyedt történelméhez, nemzeti hőseihez, eszmény-

képeihez és ahhoz a mélységes hitéhez, amelyből a nemzet feltámadásához vezet az út. Mikor Európa úgyszólván semmit sem tudott a szerb nemzetről, a nép ajkán éltek az ősi népballadák, hősi mondák, egy mélységesen szép költészet, amelyhez csak a finn Kalevala vagy a székely és skót népballadák hasonlíthatók. Milyen nagy kincs lenne a mi számunkra is, ha Vuk Karadzics hatalmas gyűjtéséből felszínre tárnánk azokat a nagyszerű kincseket, amelyek a magyar és déli szláv népek közös jellemvonásaira, közös lelkiségére mutatnak. Milyen nagy kincs lenne feltárni a két költészet közös vonásait és közös megnyilatkozásait. Tinódi Lantos Sebestyén még jól ismerte a szerb népeket és a két nép lelke egyazon erővel nyilatkozik meg a szerb-horvát és székely népballadákban. Legfeljebb a ritmus volt más, de sokszor még ez is találkozott, a legmélyebb lelki sajátosságok azonban mindkét nép balladáiban egyaránt megtalálhatók. Magyar tudósaink és íróink egyik nagyszerű feladata lenne ezt a közös kincseshányát fölkuatni és a rokonvadásokra rámutatni. Sokat tanulhatnánk abból, hogy elődeink mennyire közelállottak egymáshoz s a történelem micsoda játékainak kellett elkövetkezni, hogy ezeket az igazságokat mindkét oldalon elfeledjék.

Vuk Karadzics gazdag gyűjtéséből egy magyartárgyú szerb népballadát mutatunk itt be, amely tudomásommal még nem jelent meg magyar nyelven. Tudjuk, hogy a szerb népköltészetben egész sor közös hős szerepel, tudjuk, hogy Hunyadi János mint Szibinjani Jank, Dóczy Péter mint Dojcsin Petár, Szilágyi Mihály mint Mihajlo Szvilojevics, Székely János mint Banovics Szekula és a délszláv népköltészetben, hogy az annyira népszerű Mátyás királyt, Kralj Matiaszt szinte ne is említsem. De kívülük még más magyar hősök is szerepelnek a délszláv népekekben. Hősök, akiknek nemzetisége a nép költészetében különös naivsággal egybeolvad, sokszor mint szerbek vagy horvátok bukkannak fel, csak nevük mutatja magyar eredetüket, amint hogy idők és korok is egybeolvadnak ezekben a mélységesen szép versekben. A történelem szemében talán anakronisztikusan hat, midőn események és személyek más évszázadokba tolnak át, de a nép lelke nem ismer anakronizmust, csak a történelem egységes, egybeolvasztó és sokszor a mithosz felé felszárnyaló folyamatát. Táj, idő és személyek naívnak tetsző egybeolvadása nem is annyira naív, mint első pillanatra látszik, hanem mélységesen szimbólikus. Ezért nem hat különösen, ha a szerb népballadákban Erdélyről történik említés, huszárok szerepelnek benne és a magyar hős, Hunyadi János szerb vidékeket jár be, hogy déli szláv nőt vegyen el feleségül. Hallgassuk csak a most következő szerb népballadát, nemcsak a magyar nevek és magyar tájak intenek felénk ismerősen belőlük, hanem ezeken túl más is. A lélek.

Hunyadi János nása

Mikor nősült jó Hunyadi János,
Bejárta a hetedhét országot,
Híres Bosznát, szép Hercegovinát,
Dalmáciát, Likát és Kravát,
De nem talált menyasszonyt magának,
Csak egyedül Temesvári Janyát.
Meg is kérte, menten elgyűrüzte
S nagy örömben hazafelé fordult.

Alig telt el kevés idő aztán,
Sógorától levél jött, pecsétes:
„Gyűjtsed egybe násznépedet, János,
Gyűjtsed egybe s indulj a leányért.
De magaddal ne hozd semmiképen
Szekulát, az unokaöcsédet;
Garázda, ha boros, az a híre“.

Szekulához így szólott az anyja:
„Édes fiam, mit szól majd a világ,
Ha nagybácsid nem hív meg a nászba,
Ilyen szegyet felénk már ki látott;
Attól félek, nagy baj fojja érni,
Sógorával rossz lábon áll János.
Nyergeld fiam legjobb paripádat,
Vezesd elő árnyas rejtekéből,
Bolgár ruhát titkon ölt magadra
S nagy vigyázva eredjél utánok,
Hogyha János netán bajba jutna,
Kéznel legyen gyorsan a segítség!“

Jó Szekula hallotta a szókat
S gyorsan ugrott bátor két lábára,
Paripáját meg is megnyergelte,
Föl is huzta jó bolgár ruháját,
S nagy vigyázva ment a násznép után,
Senki nehogy arcát felismerje.

Mikor a lány udvarába értek,
Kisétáltak elébük a szolgák,
Átalvettek lovat, fényes fegyvert,
Szekulára rá se nézett senki,
A násznépet mind be is vezették
Az asztalhoz illőn leültették,
A bolgárra nem is nézett senki;
Ott maradt egy hideg sziklán ülve.

Mikor már a borból hörpintettek,
A jó sógor játékot ajánlott;
Kopjahegyre tüzött almát hoztak
És Jánoshoz imiggyen szólottak:
„Nézd meg János a kopján az almát,
Ha nem tudod nyíllal eltalálni,
Innen nem mégy, de fejed se viszed
S nem is viszed már el szép arádat!”
Ahogy János fölfogta a szókat,
Két kezét a térdére rácsapta:
„Hej, megjártam, jó öcsém, Szekula,
Most bolondul fejemet veszitem!”

Hallotta ezt a fekete bolgár
S csendes szóval így szólott Jánoshoz:
„Semmit ne félj, jó Hunyadi János,
Lelövöm én kopjáról az almát!”
Fel is ugrott vitézi lovára,
Repült is már, mint a sebes sólyom,
Le is lőtte kopjáról az almát
S megmentette nagy bajából Jánost.

Erre aztán más játékba fogtak;
Kilenc táncos lovat kivezettek
Aztán szólta János vojvodához:
„Pattanjál fel a kilenc jó lóra,
Ha nem pattansz a hátukra János,
Nem mégy innen s nem viszed arád sem!”
„Ne aggódjál jó vőlegény, János,
Jánoshoz meg így szólott a bolgár:
Sohse búsulj, majd segíték rajtad!”
Nekiröppent, mint a könnyű fecske,
Fel is pattant mind a kilenc lóra,
Tizediknek a nyergébe ugrott

Erre azok új játékba kezdtek
Kilenc ifjú leányt kivezettek
S így szólottak János vojvodához:
„Ismerd fel most szép arádat, János,
Mert ha köztük őt meg nem találod,
Nem mégy innen s nem viszed arádat!”
Nagy búsulva töprenkedett János,
Hanem így szólt a fekete bolgár:
„Sohse töprengj, jó vőlegény, János,
Megtalálom én a te arádat!”
Levetette bolgár öltözékét,
Úgy felillant, mint a tűző napfény,
Le is huzta skárlát dolamáját,
Lábuk elé hosszan terítette,
Teliszórta aranyos gyűrűkkel

*S így szólott a lányokhoz Szekula:
„Szedjed hamar, kapd az aranygyűrűt,
Édes néném, János szép arája!”
„De hogy ha más csak egyet is mozdul,
Le is vágom két kezét csuklóig!”*

*Mind a leány visszariadt menten,
De nem riadt János szép arája,
Összeszedte mind az arany gyűrűt,
Fel is huzta hófehér kezére,
Kézenfogta Szekula a lánykát,
Át is adta János vojvodának:
„Imé, bátyám, itt a szép leányzó,
Jó hitvesed, nekem meg nagynéném!”*

*Sírvafakadt János az örömtől,
S Szekulához így szólott csendesen:
„Jaj a bátyának unokaöccs nélkül
S jaj az öccsnek bátyókája nélkül!”*

*Mind a násznép fel is kerekedett,
Jánya szép lányt el is vitte menten,
Vígán ittak, a lovak táncoltak;
Hajdan történt, most meg elmeséltük.*

CSUKA ZOLTÁN

Dunántúli utazás

— *Féja Gézának* —

*Mintha száz évet fordult volna
A történelem mutatója,
Ott vagyunk, ahogy indult régen
Petőfi, fáradt, rossz gebéken.*

*Kocsikon nincs is címer csak,
Amit a cifra porfelhő csap.
Por és por minden, csak a lelkünk
Ragyog, miként a nap felettünk.*

*Miért megyünk és mi lesz majdan,
Ha nem lesz titok a magyarban,
Ha minden sebéit felmutatjuk,
Miként az Úr testét a papjuk?*

*Lesz-e szánó és bánó lélek,
Akik sorsot, gúnyát cserélnek?
Vagy marad minden mozdulatlan,
Mint drótsövény a grófi parkban?
Ne kérdezd, te se, kérdezd lelkem,
Én egy vad fáról úgy törtetem,
Hogy holtig az a seb sajogjon
S a könnyem bele hulljon folyton.*

*Döcög kocsink, a nyárfák zúgnak,
Ő ezek tudják, nem hazudnak,
Hogy itt a népek úgy születnek,
Bénának, vaknak és süketnek.*

*Kell itt a csóva, kell a mankó,
Sok a rabló s a rab fajankó.
Mi lenne, hogyha mi is szépen
Úlnénk a kályhasutban, népem?*

*Nézzétek el, ha zirren-zörren
Kordénk a fojtó, gyilkos csöndben,
Talán, talán ama Lázárnak,
Egykor itt is majd hire támad.*

*Mintha száz évet aludt volna
A történelem mutatója.
A nóta most is csupán annyi:
Kiáltani és megszakadni!*

BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS

I R O D A L M I S Z E M L E

GERGELY PÁL: SZÉKELYFÖLD MINDIG ZÖLD

Szerző kiadása, Budapest,
1941 karácsonyán

A Székelyföldet igazán csak az erdélyi magyar irodalom hozta közel a magyarság szívéhez; a Székelyföld lelke szólalt meg az erdélyi magyar irodalomból. Sajnos, a Délvidék még ma sem ismerheti eléggé Erdélyt, ezt a tölünk oly soká hermetikusan elzárt drága magyar földet. Épezert tesz nagy szolgálatot Gergely Pál dr. népszerűen megírt kis kötete, amely a Székelyföldről ad könnyen áttekinthető képet, a Székelyföldről és székelyeiről. Az elmúlt húsz esztendő sorsáról ad képet Gergely Pál, a példaadó híres székelyekről ír, a Székelyföld nagynevű magyar szülőiteiről, akik a magyar szellemi életben oly sokat cselkedtek. Külön fejezet szól a Székelyföld ifjúságának a Csonkaországban eltöltött 23 évről s arról a székely mozgalomról, amely az elszakítás éveiben is komoly és nem lankadó munkával készült a visszatérésre. A székely egyetemi ifjakkal nagy rész jutott ebből a munkából, amelynek központja az Erdélyi Férfiak Egyesületében volt s vezetője mindhalálig nem kisebb ember, mint maga gróf **Teleki Pál**. Gergely ezután a székely nép szívét és lelkét mutatja be adomákban, jóízű történetekben s az egyes székely tájakat, városokat ismerteti, közöttük természetesen első helyen kienes Kolozsvárt. A délvidékiek részére külön kedves meglepetés az a fejezet, amely a bukovinai székelyek bácsvidéki letelepítésével foglalkozik. A délvidéki magyarság bizonyonnyal sok élvezettel s még több lelki haszonnal forgathatja ezt a

kis kötetet, amely a székely nép szeretetével, igaz székely szívvel íródott — az egész magyar nemzet számára.

Csuka Zoltán

GOMBOS GYÖRGY: A BUKOVINAI SZÉKELYEK HAZATELEPÍTÉSE — UJABB TENNIVALÓK

A Magyar Külügyi Társaság kiadása, Budapest 1942

Gombos György annak a magyar fiatalságnak soraiból való, amely már hosszú idő óta rendszeresen foglalkozott a külföldi magyarok hazatelepítésének kérdésével s melynek egyik legszebb álma volt az a nap, amikor ez a hazatelepíthetés megindulhatott. A magyar **Külügyi Társaság** ifjúsági csoportjában egész sereg ilyen lelkes ember hallgatta az előadásokat s ezek sorában foglalt helyett Gombos György is. Csak természetes, mikor a külföldi magyarokat hazatelepítő kormánybiztosság megalakult, Gombos György szívvel-leléssel jelentkezett az ugynevezett **aprómunka** végrehajtására s mikor a bukovinai székelyek hazatelepítése megkezdődött, járt Bukovinában, a székely falvakban, alaposan megismerte a hazatelepítendő székelyeket s ezenkívül hosszú hónapokig lenn dolgozott a hazatelepítés gyakorlati munkájában, Bácsvidéken. Gombos György nemcsak a hazatelepítés belső munkájában vett részt a budapesti kormánybiztosságon és a kormánybiztosság újvidéki kirendeltségén, hanem mint m. kir. gazdasági felügyelő hónapokig állandóan a telepeket járta és a hazatelepítés legfárasztóbb, legtöbb ideget és körültekintést kívánó gyakorlati

munkáját is végezte. Ha valaki tapasztalatból szól hozzá a hazatelepítéshez, Gombos György ezt teheti.

Ezért érdemes gondos és lélekkel megírt munkáját elolvasni. Teljes és színes képet kapunk ebből a kis kötetből a hazatelepítés minden részletéről és minden kérdéséről. Gombos György visszapillantást vet a bukovinai székelyek történetére, majd részletesen leírja a bácsvidéki telepítést és a legfontosabb helyzetképet adja az eddigi telepítésről. Mindazok, akik végleges és megbízható képet óhajtanak kapni a bácsvidéki telepítésről, sok haszonnal forgathatják ezt a kis könyvet.

Különösen érdekes és megszívlelésre méltó a kötetnek az a része, amely a hazatelepítés újabb tennivalóiról szól. Gombos György — mint annyi jó magyar ember — a bácsvidéki telepítést csupán a hazatelepítési mozgalom első részének, bevezetőjének tekinti és reméli, hogy ez a munka hamarosan folytatódik. **Vitéz Nagy Iván** dr adatai alapján áttekintést nyújt a világ magyarságáról s számbaveszi, hogy honnan lehetne még magyarokat hazatelepíteni. Arra a megállapításra jut, hogy a hazatelepítés ügye ma már európai távlatot kap s az utókor vonna felölősségre benünket, ha a mai világtrendeződés nagyszerű folyamatával együtt a külföldön élő magyarság hazatelepítésének kérdését nem oldanánk meg.

Csuka Zoltán

**BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS:
SZEGÉNY ORSZÁG**

**Versék — Janus Pannonius
Társaság kiadása, Pécs**

Ami az Erdélyi Szépművés Céh a keleti magyar területeken az elmúlt másfél évtized alatt vég-

zett, ha talán kisebb mértékben, de ugyanazt végzi a pécsi Janus Pannonius Társaság. Csendes és szívós munkával maga köré gyűjtötte a dunántúli írókat, költőket (inkább a költőket) s műveiket gondos, szép kiadásban tette le az irodalomkedvelő közönség asztalára. Evről-évre szebb és dúsabb ez a munka; tavaly a **Sorsunk** című folyóiratot teremtették meg s egyszerre az élre ugrottak vele. Ma a Sorsunk kétszegtelenül egyike a legértékesebb és legszínvonalasabb magyar folyóiratoknak.

Ezt el kell mondani itt előljáróban, mielőtt **Bárdosi Németh János** most megjelent „**Szegény ország**” című új verseskötetéről beszélnénk. Mert ez a kötet is gazdagodása nemcsak az egyetemes magyar irodalomnak, de gazdagodása az eddig „vidéki” jelzővel nyomban, mint értékmérővel leicsinyelt magyar irodalom ama részének, amely nem a székesfővárosban látott napvilágot. **Bárdosi Németh János** Szombathelyen él és Dunántúlról írja verseit. De ma már bátran elmondhatjuk, hogy egyéni színekben ép annyira gazdag, ép oly sokatmondó költészete, mint milyen gazdag és sokatmondó a dunántúli magyar táj; sokszor szinte azt érezzük, hogy a hajdani nagy dunántúliak, a Kisfaludyak, Berzsenyiek világa merül fel a közből élénk, ha **Bárdosi Németh János** vagy a többi dunántúli poeta könyveit olvassuk, azokat a könyveket, amelyeket gondos és izléses kiállításban színtén a Janus Pannonius Társaság adott ki.

Ezt különösen fontos ép itt, a Kalangya hasábjain elmondani, hiszen a délvidéki magyar irodalom is az irodalmi decentralizáció fontosságát, a táj egyéni színeinek és zamatainak összegyűjtését hangsúlyozza. Kétszeres öröm hát, ha

egy olyan dunántúli írólárs színvonalas és mindenképpen értékes könyvéről számolhatunk be, aki a magyar táj egy másik részén indult s hozzá olyan részén, amely, Istennek hála, nem két évtizedes kisebbségi sorsban tanulta meg a magyar irodalmi és kulturális decentralizáció fontosságát.

Bárdosi Németh János új verseskötve két ciklusra tagozódik; az elsőben, a Számadásban, a költő saját életéről mond számadást és ezt az a nagy halálélmény jellemzi, amely az íróban benne él, mióta szemtől-szembe került az elmúlással. A férfikorba került költő, bár érzi, hogy még itt a nyár, melynek „vérében virít a lángja“, mégis tudja, hogy napjai fogynak és a fiatalság lassan búcsúzik tőle. Így egyezkedik élettel és főként halállal, azzal a halállal, aki egyszer betegágya mellett ült s megtanította a dolgok hiúbavalóságára. A „Különös utazás“ban legmélyebb ez a halálélmény és tán innen kezdődik a lélek nagy bátorsága is, amely immáron nem fél a sír mélyére tekinteni. S midőn ott áll a sír szélén s „göggel nézi a lebukó napot“, megvilágosodik előtte az élet értelme s egyetlen titok marad előtte:

„Gyermekkorom vad tájai felett sodort a szél, mint kőzsa levelet. Ez volt a búcsú; néztem boldogan, a sok kazal, fa, ember hogy rohan, hogy ők rohannak, én szállok-e

[csak, jaj, nem tudom, a titok ez

[maradt“ ...

S a halál közelsége szépítette meg a gyermekkor tájait, a szülőföldet, amelyet mind többet emleget és énekel meg a verseiben, a Dunántúlt, amelyhez egy emberélet minden szépsége és öröme láncolja. S ezért nem fél a halál-

tól s ezért látja meg akkor is az élet szépségeit, amikor az elmúlás felkete éjszakája kísérti meg. Ez a nagy szülőföld szeretet, nagy élet-szeretet segíti át a halálfélelmen s ugyanez nyitja meg benne a táj, a szülőföld — s csak egy lépés innen — a haza minden nagy titkát, szépségének örök szeretetét.

Mert ez a másik élmény, amelyről a Szegény ország versei szólnak; a haza. Az az érett haza, és nemzetszeretet szólal meg ezekből a versekből, ami egy férfiélet legmélyebb élményeiből, esztendőnk tapasztalásaiból érik ki lassan, s már minden szólamtól és hiú cifrázkodástól mentes; olyan egyszerű és tiszta, mint amilyen csak a hajdani nagy magyar költőben is lehet, aki átment a csalódások és hazugságok keresztjén és visszaérkezett az igaz haza fogalmáig, a tiszta fogalomig, amely gyermekkorunkban virágzik ki bennünk. Öntudatlanul s tisztán akár a hajnali rózsabimbó. A dunántúli olaszos tájak színei elmélyülnek a költőben, versebe kíváncznak s ezek a versek egy tájélményen túl az örök hazaélményt adják. A költő Szegény ország című versében örök egynek érzi magát népével és hazájával. Így ír:

„Mindez itt mégis az én földem. Apám véréből örököltem. Anyám könnyétől szent és áldott, nem adám érte a világot.“

A vonal egyenesen halad a kötet záróverséig, a Vallomásig. Itt hazájáról és Európáról vall két ikerversben. A hazáról, melynek „sorsát és a föld keservét örökölte“ ezt írja:

„Ezer veszély közt, mindig szaka-
[datlan,
a nép bilincsből, bölcsőnk bezárt
[katlan.
Egy igen, egy nem. Balladás
[örökség.

Amit építünk: sors, hogy le is
[döntsék.“

S tágabb hazájáról, az emberiség
tájáról „Európáról, bár bomba, gáz
cibálja beleit“ így vall:

...„S ha levelei sorba leszakadnak,
egy elmosódó kép kísér halálig:
hogyan Szent Ferenc a madarakkal
[játsszik“...

A szűkebb és tágabb haza így
olvad egységes Európa-élménnyé.
A dunántúli „vidéki“ költő így nő
bele az egyetemes magyar irodal-
omba. Néki ezért elismerés, a Ja-
nus Pannonius Társaságnak pedig
a kötet megjelentetéseért köszönet
jár.

Csuka Zoltán

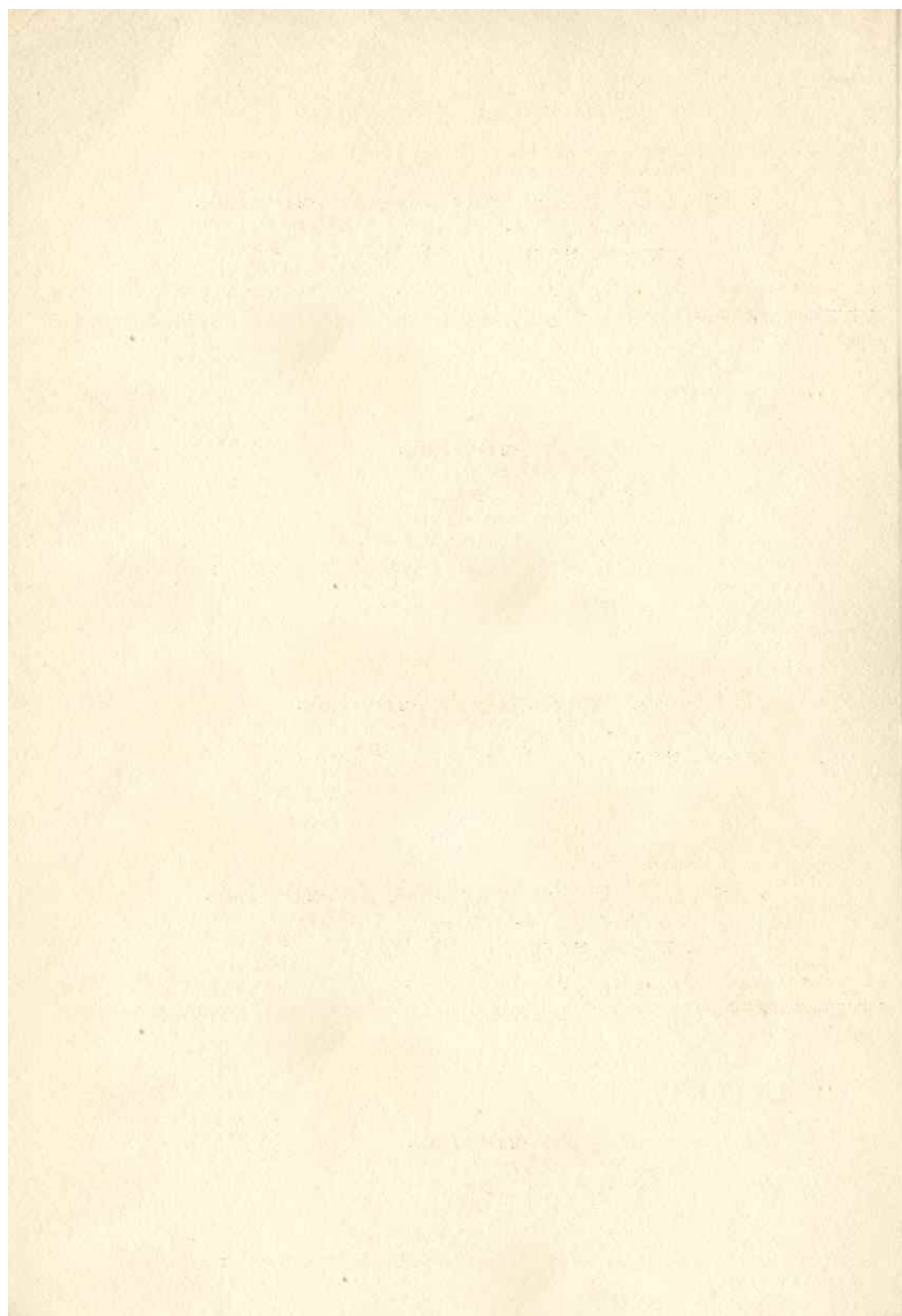
**BÖZÖDI GYÖRGY:
NYUGTALAN PÁSZTOROK**

Turul Szépművés könyvek —
Budapest, 1942

Bözödi György nevét „Székely
bánja“ című nagyszabású tanul-
mánykötete tette széles magyar ol-
vasókörök előtt ismertté. Ebben a
kötetében a székely nép felkelé-
seinek szociális háttérét rajzolta
meg s nem tehetünk róla, még ma
is, akármelyik szépirodalmi mű-
vet olvassuk, ez a pompásan in-
duló, hatalmas tanulmány tűnik
előnk Bözödi sorai mögül. A Szé-
kelyföld felszabadulása után Bö-
zödi, ügylátszik, véglegesen hátra
fordított a tanulmányírásnak s
egyre inkább a szépirodalom felé
fordul. Most megjelent új kötete,
a „Nyugtalan pásztorok“ két pász-
torlegény szerelmi tragédiájának
regénye; az egyik pásztor életével
lakol azért, mert szeret, a másik
pedig szerelmével lakol azért, mert
embert öl. A két fiatal legény sze-
relme mögött pedig ott fekszik a
székely falu, minden titokzatos

lelki mélységével, romolhatatlan
egészségével és örök élniakarásá-
val. Bözödi alaposan ismeri népét,
a törhetetlen székely fajtát s e-
ben a regényben is a táj és lélek-
rajz, ami elragad. A cselekmény
sokszor kissé hihetetlen, furcsának
érezzük, hogy a falu egyáltalában
nem gyanakszik a gyilkosra, bár
jó néhány oka lenne a gyanúra.
Így többek között az, hogy a gyil-
kos legény, Séra János a meggyil-
kolt legény szeretőjével Juliával
együtt jelenik meg a virrasztóban
s mikor a koporsó előtt áll, el-
hagyja lelkierje, megtántorodik,
székekkel kell megkötölni, hogy ösz-
sze ne rogyjon. Előzőleg meg egy
falusi azzal ugratja, hogy Julinál
járt a vetélytársa s ennek az ugra-
tónak a gyilkosság után eszébe
sem jut a felizgatott legényre gya-
nakodni. A legény édesanyjának
is bevallja később a gyilkosságot,
sőt még a meggyilkolt fiú szerető-
jének is célzásokat tesz rá s a
lánynak mégsem jut eszébe őt
feljelenteni, bár később elhagyja s
nem lesz az övé. Ezt hagyja bün-
tetésnek Bözödi a gyilkos részére,
ezt a szerelemnélkül maradáást, az
egyedülvalóságot, a kék messze-
séget, amelyben a legény békét és
megbocsátást sejt. Mindezek így
kissé misztikusan hatnak s úgy
érezzük, több elhithető erő kellett
volna a regényíró részéről, mert
így egy pompásan megírt, ragyogó
szép stílusú könyv elolvasása után
is elégedetlenül tesszük le a köny-
vet. S eszünkbe jut a tanulmány-
író Bözödi György éles szeme, ra-
gyogó mondatai és tántoríthatat-
lan ítélete. Vajjon miért pártolt
Bözödi György a regényírásához,
miért hagyta ott első szerelmét, a
tanulmányt, a székely nép törté-
netének őszinte kutatását. Meta-
morphosis Transylvaniae?

Csuka Zoltán

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLÉJE

Szerkeszti: HERCEG JÁNOS

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: Blazsek Ferenc, Ujvidék

„Urania” nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50